
GEMEENTE VENLO

Rapport bouwhistorische verkenning/opname van het huis “De Stalberg”, Stalbergweg 268/270 te Venlo

Monumenten Advies Bureau

In opdracht van de Heer M. van der Wal en mevrouw M. Wiltenburg

Colofon

Adres object van onderzoek & status object

Huis De Stalberg
Stalbergweg 268/270
5913 BW VENLO
Rijksmonument

Opdrachtgever

De heer M. van der Wal en mevrouw M. Wiltenburg
Stalbergweg 268/270
5913 BW VENLO

Bouwhistorische verkenning (veldwerk en rapportage)

Drs. F. A. C. Haans & ing. G. Korenberg

Fotografie

Drs. F.A.C.Haans (datum foto's 14-1-2000)
Collectie Van der Wal/Wiltenburg (oude afbeeldingen)

Schetsen

Ing. G. Korenberg (op basis van een opmetingstekening van Architectenbureau Tilmanns te Venlo)

Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen, februari 2000, in opdracht van de familie Van der Wal/Wiltenburg, copyright MAB Nijmegen 2000

Monumenten Advies Bureau

Drs. C.J.B.P. Frank
Drs. F.A.C. Haans
Mevr. drs. C. H.J. M. van den Broek
H.J. van Capelleveen
Drs. J.H.J. van Hest
Ing. G. Korenberg

Graafseweg 274
6532 ZV Nijmegen
telnr. 024-3786742
faxnr. 024-3792477
E-mail: mabnymegen@cs.com

Inhoudsopgave

Colofon 2

Inhoudsopgave 3

Voorwoord 5

Samenvatting en bouwhistorische waardenbepaling 7

Karakteristiek en bouwgeschiedenis 7

Karakteristiek 7

Bouwgeschiedenis 8

Bouwhistorische waardenbepaling 9

Vergelijkende waardestelling 9

Objectgerichte waardestelling 10

Verder onderzoek 11

Dateringen 12

Bouwhistorische waarden 13

Beschrijving van het huis in haar huidige staat 14

Ligging 14

Plattegrond en opbouw 15

Exterieur, gevels 16

Interieur, indeling en details 18

Interieur, de zolder 28

Verslag van het bouwhistorische onderzoek 29

De historie aan de hand van bronnenmateriaal en literatuur 29

Het bouwhistorische onderzoek 34

Muurwerken, constructie en detaillering en gewelven 34

Balklagen, plafonds en kapconstructie 43

Losse elementen 51

Plaatsing van het bouwtype 53

Veldwerkgegevens 55

Veldwerkgegevens 56

Geraadpleegde bronnen en literatuur 57

Voorwoord

Begin januari 2000 kreeg het Monumenten Advies Bureau de opdracht om het historische huis "De Stalberg" te onderwerpen aan een bouwhistorische verkenning. De aanleiding voor het uitvoeren van dit onderzoek is de op handen zijnde restauratie. Voorafgaande aan het werk is het pand veel gesloopt met betrekking tot (veelal) jongere plafonds en afwerkingen, waardoor veel van het muurwerk en constructies thans goed in het zicht ligt. Dit bood een mooie gelegenheid om de bouw- en verbouwgesciedenis te onderzoeken. Aan het in bouwhistorisch opzicht zeer interessante huis is in de literatuur tot op heden, met uitzondering van de bewoningsgeschiedenis nog maar zeer summier aandacht besteed.

Het bouwhistorische onderzoek dat is uitgevoerd was bedoeld als een verkenning, maar is uitgegroeid tot een opname, met documentatie middels schetsen en foto's van wat voorhanden is. Voor de bewoningsgeschiedenis en vergelijkingsmateriaal is gebruik gemaakt van recente literatuur en door de eigenaars ter beschikking gestelde gegevens, bestaande uit oude artikelen en kaartmateriaal.

Een gedegen diepgaand onderzoek in de archieven, vergezeld van een diepgaand onderzoek naar de diverse bouwsporen en voor een nadere datering gevolgd door een goed onderbouwde vergelijking met andere bij voorkeur archivalisch gedateerde grote stenen woonhuizen in de stad zelf en kastelen in de streek is gewenst indien men op vragen die thans open moeten blijven een antwoord zou willen hebben. Met de gegevens van dat onderzoek en de in dit rapport vastgelegde gegevens moet het naar verwachting mogelijk zijn om een behoorlijke bouwgeschiedenis van dit landgoed samen te stellen.

Voor het beoordelen van het bouwplan is echter het hier gepresenteerde rapport naar onze mening afdoende, omdat men met dit rapport een behoorlijk beeld krijgt van de bouwhistorische waarden die het pand bezit. Nadere documentatie en advisering tijdens de bouw zou gewenst zijn zeker indien om welke reden dan ook ingrijpende maatregelen getroffen moeten worden die een mogelijk verlies aan bouwhistorische waarden inhouden.

Het huis is op 14 januari 2000 aan een beperkt veldonderzoek onderworpen, met de nadruk op een algemene documentatie van de wanden en de houtconstructies. De opdracht omvatte voorts het nader documenteren van in het zicht gekomen sporen van gedichte vensters in de zuidelijke kopgevel. Dit iets verdiepte onderzoek omvatte deels een voorzichtige nadere ontpleistering waarbij ook nog nieuwe bouwsporen te voorschijn zijn gekomen. Interessante en waardevolle elementen, bouwsporen en details zijn op foto en/of schets vastgelegd en beschreven. Het rapport bevat voorts een bouwhistorische waardenbepaling.

Hoewel het uitgangspunt van het onderzoek een duidelijk verkennend karakter heeft (vanwege het feit dat zoveel in het zicht lag is de verkenning onvermijdelijk uitgegroeid tot een beperkte opname) en derhalve niet zeer diepgaand kon zijn, heeft het wel interessante gegevens opgeleverd die hebben geleid tot een lijviger rapport dan gemiddeld bij een verkenning

gebruikelijk is. De hoofdlijnen van de historische ontwikkeling van het pand zijn op zich duidelijk naar voren gekomen. In dit kader wil het bureau de eigenaars bedanken voor het ter beschikking stellen van historisch materiaal en opmetingen. Bovendien is dat wat van het pand thans in het zicht ligt uitgebreid gefotografeerd en geschetst, waardoor het rapport een ruim opgezette documentatie bevat.

Monumenten Advies Bureau, februari 2000

Samenvatting en bouwhistorische waardenbepaling

Karakteristiek en bouwgeschiedenis

Karakteristiek

Het huis De Stalberg, een stenen huis is een overblijfsel van het voormalige goed De Stalberg, dat bestond uit drie achter elkaar gelegen, elk apart omgrachte rechthoekige percelen. Van deze drie percelen is het noordelijke perceel nog grotendeels bewaard gebleven. Hierop bevond zich de voorhofbebouwing bestaande uit stalgebouwen, schuren en dienstwoningen (thans verdwenen) en het nog bewaarde huis (op de zuid-west hoek van het perceel, dat apart omgracht was. Het tweede perceel had een tuininrichting en het derde een boomgaard. Beide percelen inclusief de omgrachting zijn na de wijziging en nieuwe inrichting van de omgeving van het huis middels een woonwijk verdwenen. De huidige waterpartij westelijk en zuidelijk van het huis betreft een grotendeels moderne waterpartij die onderdeel uitmaakt van de wijkaanleg.

Het huis zelf is een gebouw met een rechthoekige plattegrond (globaal 10,5 x 16,5 meter) en een opbouw bestaande uit een deels bovengronds gelegen kelderverdieping, een hoge woonverdieping en tenslotte een zolderverdieping (deels met vliering noordelijk van de brandmuur) onder een met rode muldenpannen gedekt zadeldak tussen tuitgevelvormige topgevels. Het exterieur is geheel voorzien van een grijze cementpleister en in de onderbouw voorzien van diverse muurverzwaringen (steunberen). De huidige, veelal licht getoogde venster- en deuropeningen bezitten een 19de-eeuws karakter, de detaillering van de vensters en deuren dateert van het derde kwart van de 20ste eeuw.

Het gebouw is met uitzondering van de noordelijke travee (van de andere delen gescheiden door een brandmuur) vanaf de kelders tot aan de zolder verdeeld in een oostelijke en westelijke helft. Een tweede brandmuur met twee boven in één kanaal uitkomende rookkanalen deelt dit gedeelte weer in twee nagenoeg evengrote delen, waardoor, zowel in de kelder als op de woonverdieping vier ruimten van ongeveer gelijke grote zijn ontstaan. De noordelijke travee is zowel in de kelder als de woonverdieping verdeeld in drie ruimten en hier bevinden zich de entrees en in de middenruimte de trappen naar de kelder en zolderverdieping.

In de kelderverdieping zijn twee van drie ruimten van de noordelijke travee toegankelijk als kelder. De oostelijke ruimte bezit een vroeg 20ste eeuwse houten balklaag, de middenruimte troggewelven op ijzeren balken. Van de vier grote kelderruimten is de oostelijke middenruimte voorzien geweest van een balklaag. Hierin bevindt zich voorts in de noord-oost hoek een kleine met een tongewelf overwelfde ruimte. De oostelijke kelder daarachter heeft een tongewelf bezeten dat recent is ingestort. De beide westelijke kelders bezitten nog altijd een tongewelf. De middenruimte heeft een gewelf in schoon werk, de achterruimte een gepleisterd gewelf. Doorgangen met hoger aangebracht licht gebogen gewelfjes verbinden deze vier ruimten onderling.

Op de woonverdieping bezitten de drie ruimten in de noordelijke travee (van oost naar west respectievelijk een badkamer, hal met trappen en een keuken) een moderne afwerking met vlakke plafonds en trap en paneeldeuren uit de vroege 20ste eeuw. De oostelijke en westelijke grote middenzalen bezitten beide een balkenplafond met eiken moerbalken met eenvoudige sleutelstukken. De kinderbinten zijn aan het zicht onttrokken door een vlak gestuct plafond. Beide ruimten bezitten aan de zuidzijde tegen de brandmuur een restant van een stookplaats, in de oostelijke een nis geflankeerd door vroeg 20ste eeuwse kasten met paneeldeuren, in de westelijke -ruimte een gemetseld 19de-eeuws kanaal met gaten voor aansluiting van kachels. Ter weerszijden van het kanaal is in het plafond nog een restant van een leemstucplafond (gespelderde plafonds) om de kinderbinten bewaard gebleven.

De beide zuidelijke zalen tonen thans door verwijdering van de stuclagen hun moerbalken/kinderbinten plafonds. Het oostelijke plafond bezit slechts één moerbalk, de westelijke twee en een strijk balk. De balklaag van de oostelijke ruimte had een leemstucplafond (gespelderd plafond) met omstucte moerbalken en kinderbinten, waarbij gestucte troggewelfjes tussen de binten voorhanden waren. De westelijke balklaag bezat omstucte moerbalken (stuc op latjes) en een stucplafond op latjes onder de kinderbinten.

De kapconstructie bestaat uit in totaal vier eiken jukspanten, waarvan de jukstijlen vanaf de zoldervloer doorlopen tot in de nok. Ze worden tweemaal middels een halfhoutse verbinding doorsneden door een horizontale spanttussenbalk. Voorts bezitten de stijlen korbelen tussen de stijl en de spanttussenbalken. De spanttussenbalken steken buiten de stijlen door en daarop rusten jukplaten (gordingen/flieringen) die voor het langsverband middels windschoren naar de stijlen zijn afgeschoord. In de nok bevindt zich een nokgording ook voor het langsverband afgeschoord naar de bovenste spanttussenbalk. De rechthoekige sporen zijn uitgevoerd in naaldhout. De houtverbindingen zijn deels gespijkerd en deels voorzien van toognagels, terwijl de kruising van de spanttussenbalken en de stijlen zowel verzekerd is middels spijkers als middels houten toognagels. De gevonden telmerken zijn gehakt (streepjes en gegutste rondjes). Ze vertonen geen samenhangend geheel.

Bouwgeschiedenis

Uit het onderzoek is vast komen te staan dat de buitenmuren, scheidingsmuur in de lengterichting en in ieder geval de van rookkanalen voorziene brandgevel dateren uit één bouwperiode. Deze bouwperiode is om diverse redenen (historische gegevens, bouwtype, materialen en constructies) te plaatsen in de vroege 17de eeuw (tussen 1610 en 1630). Waarschijnlijk Slechts in de noord-oost hoek in de kelder is muurwerk gevonden dat mogelijk ouder kan zijn. Opmerkelijk is voorts dat de scheidingsmuur onderin mergelblokken bezit. De overige delen zijn uitgevoerd in een groot formaat handvorm baksteen, waarbij opvalt dat inwendig veel incomplete steen is gebruikt. Ook de balklagen met moerbalken en kinderbinten en de opmerkelijke kapsepanten zijn te dateren in de vroege 17de eeuw, waarbij opgemerkt dient te worden dat sommige onderdelen van de kap (onderste spanttussenbalken, oorspronkelijk gefungeerd als dekbalken, enkele jukplaten en mogelijk ook korbelen) ouder zijn en in deze constructie hergebruikt.

De gewelven in de kelder zijn niet in verband met de buitenmuren gemetseld. Vermoedelijk was de kelderverdieping in haar eerste opzet niet overwelfd en zijn de gewelven in een later stadium (tweede helft 17de eeuw?) aangebracht. Waarschijnlijk in de 19de eeuw zijn nog diverse wijzigingen doorgevoerd in de kelders (toevoeging kleine overwelfde ruimte in oostelijke middenkelder, wijziging van doorgangen tussen de kelders onderling en vernieuwing gewelf westelijke middenkelder).

Het afwerken van de balklagen op de verdieping middels leemstucplafonds kan nog een oorspronkelijke wijze van afwerken zijn. Aangezien deze traditie zich in Limburg lang handhaafde kunnen de gevonden restanten echter ook jonger zijn. Het is wel een voor historische architectuur in Limburg karakteristieke afwerkingswijze. De verkoop van het huis in het begin van deze eeuw aan de familie Coenen leidde tot enige verbouwingen. Aanwijsbaar uit deze periode zijn de trappen in de noordelijke travee en de diverse binnendeurkozijnen met paneeldeuren. Mogelijk hebben zij ook de vlak gestucte plafonds aangebracht. Later is het pand nog in twee woningen verdeeld, waarvan in het gedeelte zuidelijk van de brandmuur nog de sporen (aansluitingen trappen en binnenwanden) zichtbaar zijn.

Opmerkelijk zijn de sporen die we aantreffen op de binnenzijde van de zuidgevel. De oostelijke zaal bleek hier links in de gevel een venster te hebben bezeten dat eerst in fasen is versmald en uiteindelijk is dichtgezet. Voorts bleek zich rechts boven in deze zaal vermoedelijk een haardgewelf te hebben bevonden, dat een stookvloer op de zolder ondersteunde. De westelijke kamer bezat oorspronkelijk in deze zuidmuur links een lage deuropening afgesloten door een segmentboogje met platte laag (mogelijk waren alle vensters deuren oorspronkelijk op een dergelijke wijze afgesloten). Rechts bevond zich een venster dat in de 18de-eeuw is dichtgezet, waarna in het onderlicht een oeil-de-boeuf is geplaatst dat op haar beurt weer gedicht is mogelijk in 1908.

De voorburcht-bebouwing is pas definitief ten onder gegaan in de eerste helft van de 20ste eeuw. De oostelijke bebouwing maakte plaats voor nieuwe woningen begin deze eeuw, de westelijke langwerpige bebouwing verdween geheel.

Bouwhistorische waardenbepaling

Vergelijkende waardestelling

Het huis De Stalberg is een goed voorbeeld te noemen van een restant van een zogenaamde "moated site", een representatief huis met bijgebouwen op een van brede grachten omgeven terrein. Hoewel de bebouwing van steen is en zowel wat betreft de bebouwing als de omgrachting een weerbaar karakter had, was zij in werkelijkheid niet verdedigbaar. Bij de laat 14de-eeuwse opzet was dit mogelijk nog wel het geval. Het huidige huis is vermoedelijk in de eerste helft van de 17de eeuw ontstaan als representatief buitenverblijf voor de familie Romer, na verwoesting van het door de familie Van Stalbergen gestichte complex. Voorlopers van de één- en tweebeukige zaalbouwen waren de veelal uit de 15de-eeuw daterende "-spijkers" (bijvoorbeeld Spijker te Vierakker), ook te omschrijven als "moated sites" die

dienden voor het zomerverblijf van adel en stedelijke elite. De jongere zaalbouw van De Stalberg is vergelijkbaar met een reeks van kastelen die in de 16de- en 17de eeuw zijn ontstaan, ook in het gebied rond Venlo. Veel van deze kastelen groeiden daarna uit tot complexmatige huizen (De Borchgraaf in Lottum, Ooyen in Broekhuizenvorst, Kaldenbroek in Grubbenvorst). De Stalberg heeft dergelijke ontwikkelingen niet gekend en is in deze fase blijven steken (net als kasteel Rivieren te Nuth en kasteel Puth). Ook elders zijn met de Stalberg vergelijkbare huizen bewaard gebleven die deze latere ontwikkelingen ontberen en uiteindelijk van buitenhuis weer overgingen naar een boerderijfunctie (Bekestein te Oploo, Magerhorst te Duiven, huis Hofstede bij Raalte, Walfort te Aalten). Zaalbouwen komen op zich zelf betrekkelijk vaak nog voor, maar deze zijn meestal eenbeukig. Het tweebeukige type, dat eind 16de eeuw in heel Europa vaak voorkwam bestond uit twee naast elkaar gebouwde zaalbouwen. De Stalberg is echter opmerkelijk en betrekkelijk zeldzaam binnen deze groep omdat zij tweebeukig is binnen één bouwvolume, vergelijkbaar met huis Aerdt.

Objectgerichte waardestelling

Siteringswaarde/context

Doordat de voorburchtbebouwing is verdwenen en voorts de omgrachte percelen en het huis ingebouwd is geraakt in een moderne woonwijk heeft zij sterk aan waarde ingeboet. Het complex is gereduceerd tot het huis en het dominerende karakter van het goed ten opzichte van de open landelijke omgeving is verloren gegaan (vergelijking van de situatie op de Ansichtkaart van rond 1900 en thans maakt dit goed duidelijk). Doordat het huis aan de west- en zuidzijde wordt omgeven door water wordt in ieder geval het bijzondere karakter van deze plek nog enigszins benadrukt.

Architectuurhistorische & bouwhistorische waarde

Zie voor dit onderdeel ook de achter deze waardenstelling opgenomen waardenkaart.

Een deel van de waarden bedoeld onder deze categorie is reeds aan bod gekomen bij de vergelijkende waardestelling. Van het huis dat is herbouwd in de 17de eeuw is nog altijd veel voorhanden. Het opgaande muurwerk, de balklagen en de opmerkelijke vrij zeldzame kapconstructie dateren nog grotendeels uit deze periode, waardoor de architectuurhistorische en bouwhistorische waarde zeer hoog is te noemen. Voorts is de bouwgeschiedenis nog behoorlijk goed afleesbaar (later aangebrachte gewelven, wijzigingen en toevoegingen in de kelders) wijziging van stookplaatsen, verschillende afwerkingslagen). Aangetekend dient te worden dat waarschijnlijk sedert de aankoop door Coenen begin vorige eeuw veel van het historische interieur verloren is gegaan. Recente vrijleggingen hebben voorts ondermeer gespelderde plafonds verloren doen gaan, waardoor een deel van de bouwgeschiedenis moeilijker te reconstrueren is. Hoge waarde bezitten de bouwsporen in de zuidgevel die een nader onderzoek zouden rechtvaardigen. Toch bezitten veel van de nog bewaarde onderdelen een hoge of positieve monumentwaarde (categorie 1 en 2). Tot de positieve monumentwaarde moeten ook de vroeg 20ste eeuwse onderdelen (trappen, paneeldeuren e.d., maar ook de

gepleisterde buitenafwerking) worden gerekend. De latere aanpassingen ten behoeve van de tweedeling van het pand in twee woningen (grotendeels weer verdwenen) bezitten een indifferente monumentwaarde (categorie 3). Ze voegen niets wezenlijk toe aan het gebouw. Ronduit als storend (categorie 4) te omschrijven zijn de buitendeuren en ramen, alsmede de buitentrappen die grotendeels dateren van na 'de Tweede Wereldoorlog en hoewel inmiddels ook in enige mate als historisch te omschrijven, door hun, -matige detaillering en lelijk materiaalgebruik afbreuk doen aan het uiterlijk van het pand.

Verder onderzoek

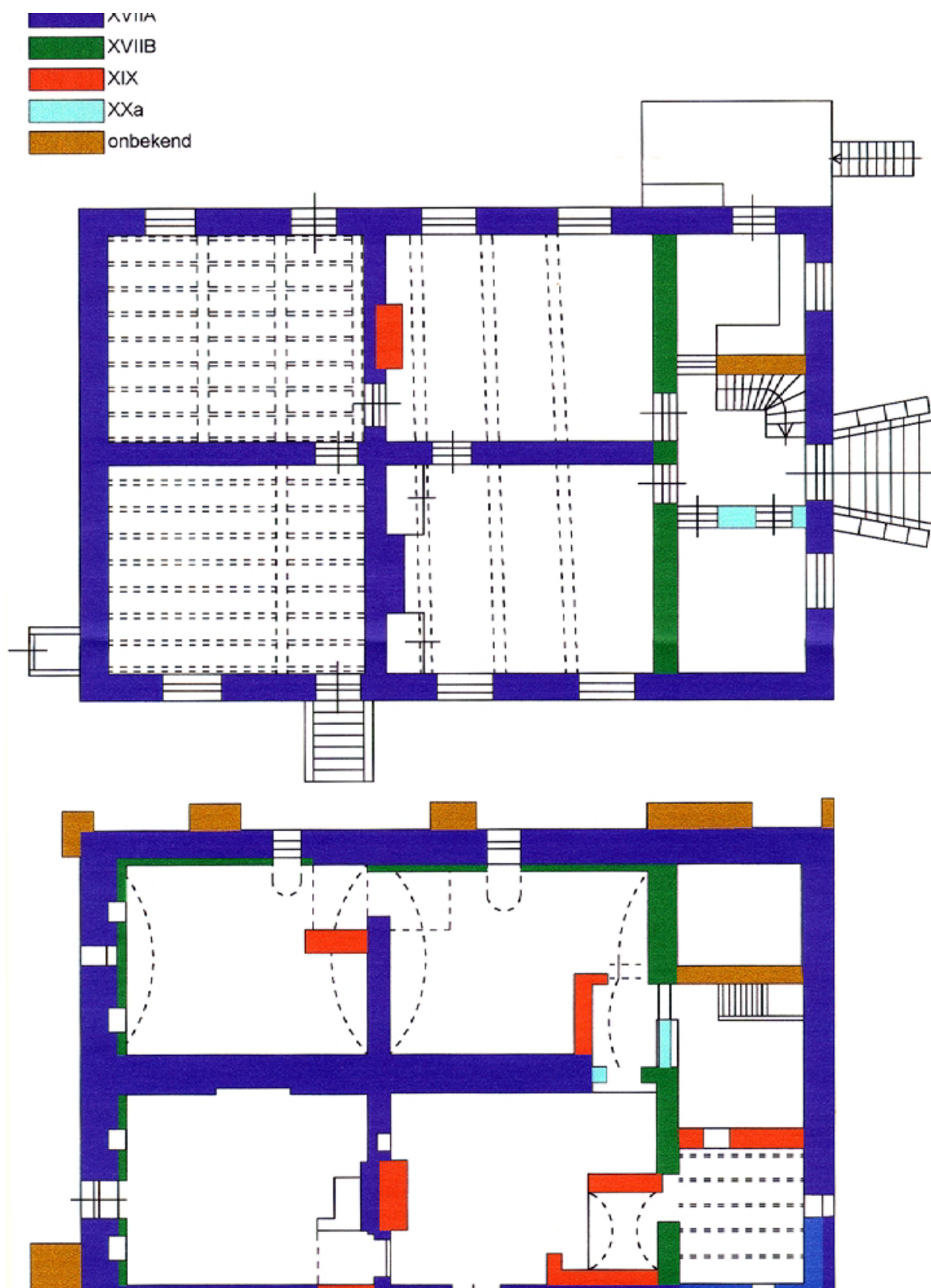
Aangezien de eigenaars van plan zijn om met een deel van de in de zuidgevel gevonden bouwsporen in het plan verder te gaan (openen vensters) is het aan te bevelen tijdens de werkzaamheden dit werk bouwhistorisch te begeleiden en pas daarna de definitieve detaillering van de nieuw te maken vensters vast te stellen. In dit onderzoek kan ook de documentatie van verder aangetroffen sporen tijdens de bouw worden meegenomen (bouwhistorische waarneming, deels ten behoeve van bijstelling van de plannen indien nodig en deels om de opname aan te vullen).

Ander vervolgonderzoek is vooral vanuit wetenschappelijk onderzoek van belang. Zo is het aan te raden om de opmerkelijke kapconstructie (en ook de hergebruikte onderdelen) te onderwerpen aan een dendrochronologisch onderzoek. Dit zal mogelijk leiden tot exactere datering van het gebouw.

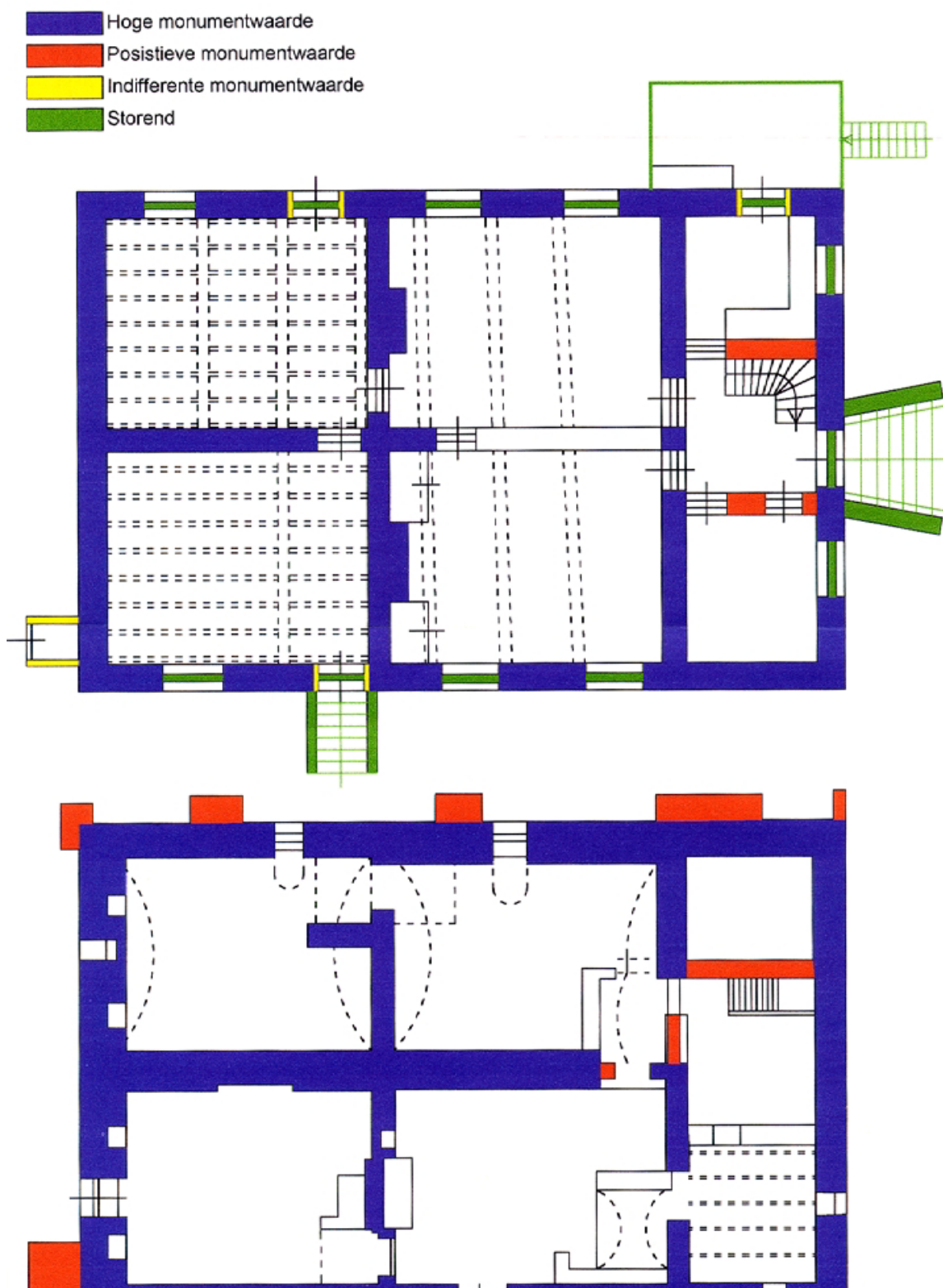
Voorts zou het raadzaam zijn om de restanten van het spelderwerk (leemstucplafonds) aan een nader onderzoek te onderwerpen, om te trachten de ouderdom te bepalen.

Monumenten Advies Bureau, Nijmegen februari 2000

Dateringen

Bouwhistorische waarden

Beschrijving van het huis in haar huidige staat

Ligging

Het huis De Stalberg is sedert 1976 een Rijksmonument en lag oorspronkelijk in een fraaie landelijke omgeving, de oorspronkelijke "bantuin" (afbeelding 1). Dit open buitengebied oostelijk van de oude binnenstad is thans voor een groot deel volgebouwd met woningen, een ontwikkeling die zich reeds in het begin van de 20ste eeuw vanuit de oude stad langs de Stalbergweg inzette en met name op het Stalbergerveld rond de Stalberg zelf sedert de jaren 170 doorzette. Het huis zelf ligt nog op een deels door water (een nieuw gegraven waterloop aan de west- en zuidzijde) omgeven eilandje met tuin, opgaand geboomte en fruitbomen (afbeelding 2).

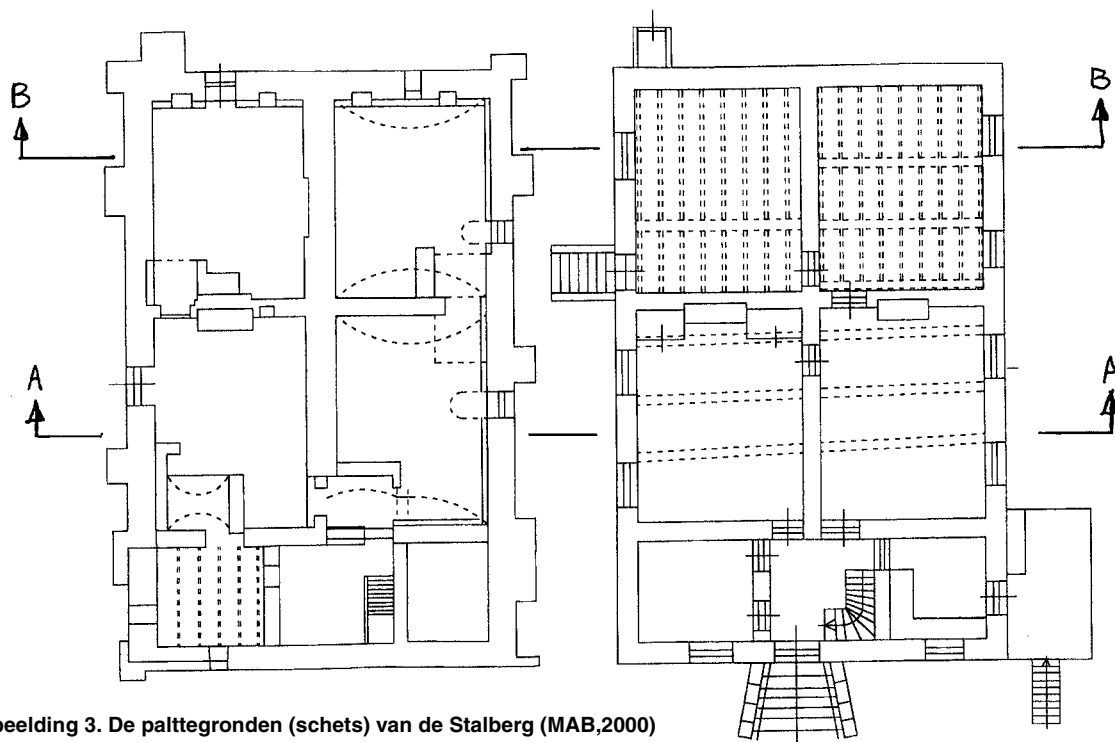
Afbeelding 1.
Huis Stalberg op
een ansichtkaart
van rond 1900

Afbeelding 2. (Rechts) De Stalberg
gezien vanuit het noord-westen,
recente foto van de eigenaars.
(Onder) Het wapen van de familie van
Stalbergen.

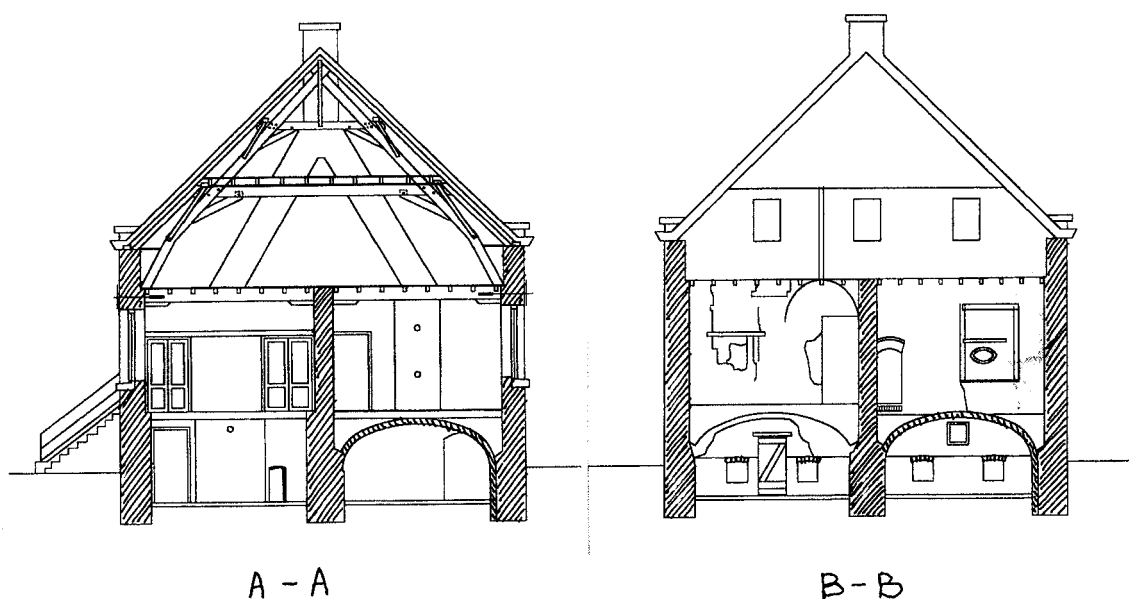

Plattegrond en opbouw

Zie afbeeldingen 3 en 4. Het huis, opgetrokken op een rechthoekig grondplan (ongeveer 10,60 x 16,40 meter), heeft een deels boven het maaiveld gelegen kelderverdieping en vanaf ongeveer 1,50 meter boven het maaiveld een ruim 3 meter hoge woonverdieping, met daarboven een grote zolderverdieping onder een zadeldak gevat tussen topgevels.

Afbeelding 3. De plattegronden (schets) van de Stalberg (MAB,2000)

Afbeelding 4. De dwarsdoorsnede (schets) van de Stalberg (MAB,2000)

Vanaf het maaiveld tot aan de goot zijn de gevels bijna 6 meter hoog, de nok van het dak ligt op ongeveer 11 meter boven het maaiveld. Inwendig bestaat de oude hoofdindeling uit een in het midden van de plattegrond geplaatste muur in de langsrichting (dus parallel verlopend aan de nok van het dak) die zowel de kelders als de woonruimte verdeelt in twee helften (oostelijke en westelijke helft). Deze muur wordt doorkruist door een brandmuur met (binnendaks blijvende) topgevel en twee rookkanalen aan de noordzijde, in de topgevel op de zolder in één kanaal samenkomend. Deze brandgevel bevindt zich op ongeveer tweederde van de totale diepte van het pand. In het noordelijke gedeelte verdeelt een eveneens tussen de oost- en westmuur geplaatste dwarsmuur dit gedeelte in een strook met een diepte van één travee en een strook van twee traveeën. De muur in de langsrichting loopt tot aan deze dwarsmuur. Deze eerste travee is dan ook in tegenstelling tot de andere delen in zowel de kelderverdieping als de woonverdieping in drie kleine naast elkaar gelegen ruimten verdeeld.

De zolder van het pand wordt door de brandgevel (en niet door de langsgevel!) gescheiden in twee delen. De plaats van de brandgevel is uitwendig te herkennen aan de plaats van de schoorsteen op de nok van het dak. Het grootste gedeelte van de zolder (het gedeelte noordelijk van de brandmuur) bezit in de kap voorts een extra verdieping middels een vlieringvloer boven op de eerste dwarsbalken van de opmerkelijke kapjukken.

Exterieur, gevels

De dikke buitengevels zijn sedert het begin van de 20ste eeuw gepleisterd middels een grijze cementpleisterlaag. Voor zover zichtbaar (bij weggevalen pleisterwerkdelen) is het muurwerk opgetrokken in een bruin/rode handvorm baksteen (kloostermop) ten dele in kruisverband (afbeelding 5). De onderbouw is bij de lange gevels (oost- en westgevel) voorzien van diverse eveneens gepleisterde steunberen, welke overigens niet hebben kunnen voorkomen dat de muren van de kelderverdieping naar buiten zijn gedrukt, met forse uitbuikingen, zwenkingen en scheurvorming tot gevolg.

Afbeelding 5.
Oostgevel exterieur

De kelderverdieping bezit verspreid over de gevels diverse kleine licht getoogde kelderlichten en voorts in het midden van de oostgevel een deur naar de kelders. Op de verdieping bevinden zich grote, licht getoogde vensteropeningen met oude hardstenen lekdorpels en recentere gebeitste houten ramen (XXc) die laat 19de- of vroeg 20ste eeuwse ramen met een

T-indeling vervangen. De noordgevel bezit een oude, licht getoogde hoofdingang met een gepleisterde geprofileerde omlijsting en een naoorlogse deur met bovenlicht. Een eveneens naoorlogse gemetselde bordestrap leidt naar deze ingang (afbeelding 6). Rechts van de ingang bevindt zich ingemetseld in de muur het gehavende laat middeleeuwse familiewapen van de familie Van Stalbergen.

Afbeelding 6.
De noordgevel, exterieur.

De westgevel bezit links een tweede toegang met een recent houten bordes en verderop rechts een tot een balkondeur verbouwde vensteropening. Het balkon is recent verdwenen (afbeelding 7). Een vierde toegang naar de woonverdieping bevindt zich in de linker helft van de oostgevel (een getoogde opening met deur met bovenlicht). Voor deze ingang bevindt zich een naoorlogse steektrap met stalen leuningen. De topgevels bezitten drie kleine rechthoekige vensters met enkelruits ramen. Verspreid over de gevels bevinden zich diverse, op de scheiding van de kelder en de woonverdieping soms zeer forse smeedijzeren staafankers.

Afbeelding 7.
De westgevel, exterieur.

Het zadeldak is thans gedekt met rode Muldenpannen en bezit een klein overstek met schampgoten. Net boven de goot bezitten beide dakvlakken enige ijzeren dakramen en een enkel Velux-raam.

Interieur, indeling en details

Het huis is wat betreft de nog voorhanden zijnde nagelvaste inrichting sober van opzet te noemen. Voor de thans op handen zijnde restauratie is het huis gedurende lange tijd verdeeld geweest in twee wooneenheden (respectievelijk nr. 268 en nr. 270). De scheiding tussen beide woningen werd gevormd door de brandmuur. De noordelijke woning (nr. 268) was drie traveeën diep met toegangen in de noordmuur en westmuur en een kelderdeur in de oostmuur en de zuidelijke woning (nr. 270) was twee traveeën diep met toegangen in de oost- en de westmuur en een keldertoegang in de zuidmuur.

Thans is deze verdeling grotendeels ongedaan gemaakt. De beschrijving volgt dan ook hoofdzakelijk de huidige situatie. Van noord naar zuid gezien is de hoofdindeling (van zowel de kelders als de woonverdieping) als volgt: Achter de voorgevel sluiten over een totale diepte van ongeveer 3 meter (één travee) drie kleine naast elkaar gelegen rechthoekige ruimten aan. Vervolgens volgen twee naast elkaar gelegen grote ruimten (globaal 6 x 4 meter), waarna de brandmuur volgt met daarachter weer twee op de zuidgevel aansluitende naast elkaar gelegen ruimten (globaal 5,5 x 4 meter).

In de kelderverdieping bestaan de drie kleine ruimten aan de noordzijde van oost naar west gezien achtereenvolgens uit een kelderruimte (globaal 3 x 2,5 meter) met een houten balklaag als plafond (afbeelding 8), een kelderruimte (globaal 3 x 2,5 meter) afgedekt met troggewelven op ijzeren balken met tegen de westwand de trap vanuit de woonverdieping en aan de westzijde een slechts via een luik in de vloer van de woonverdieping toegankelijke kruipruimte (2 x 2,5 meter). Beide kelderruimten zijn middels een doorgang in de zuidwand verbonden met de andere kelderruimten.

Afbeelding 8.
Het noord-westelijke keldertje,
naar het noorden.

De twee grote daarop volgende, naast elkaar gelegen ruimten hebben dezelfde hoofdafmetingen, maar zijn verschillend van uitvoering. De oostelijke kelder (oorspronkelijk afgedekt met een houten balklaag) bezit in de noordoost hoek een apart, met een tonggewelfde overwelfd bakstenen bouwdeel (een overwelfde doorgang) met een grondvlak van ongeveer 2 x 1,5 meter (afbeelding 9).

Afbeelding 9.
Het middenkeldertje in de
oostbeuk, zicht op het
overwelfde binnenkeldertje
(wijnkelder?) naar het
noorden.

Via dit bouwdeel kan men de eerder genoemde oostelijke kelder in de noordelijke travee bereiken.

Tegen de zuidwand (de brandmuur) van deze grote kelder bevindt zich een gemetselde onderbouw van een op de verdieping gelegen stookplaats, met links daarvan de doorgang naar de erachter gelegen zuid-oostelijke kelder (afbeelding 10).

Afbeelding 10.
De middenkelder in de oostbeuk, zicht op de brandgevel met de onderbouw stookplaats, nisje in de brandmuur en doorgang naar de achterste kelder.

De westelijke kelder is overwelfd met een gedrukt tonggewelf, gemetseld in halfsteens verband in schoon werk (afbeelding 11). Deze kelder is middels een doorgang in de noordoost hoek (opgenomen in de scheidingsmuur over de lengteas tussen beide kelders) verbonden met haar oostelijke pendant.

Afbeelding 11.
De middenkelder in de westbeuk, zicht naar het zuiden, met doorgang naar de achterkelder.

Omdat in deze hoek ook de doorgang vanuit de middelste kelderruimte in de noordelijke travee uitkomt is deze hoek opgezet als een binnen deze kelderruimte gesitueerd verbindingsportaal met een dwars op de kruin van het tongewelf geplaatst muurtje en een zeer vlak segmentboogvormig gewelfje (afbeelding 12 en 13). Komend vanuit de noordelijke middenruimte kan men via dit portaal links de oostelijke kelder bereiken en rechts deze westelijke kelder. Zowel de oostelijke als de westelijke kelder bezitten in de zuidmuur (de brandmuur) een doorgang naar de erachter gelegen kelders.

Afbeelding 12.
De middenkelder in de westbeuk, zicht naar het noorden met rechts het doorloopporthaal naar de andere kelders.

Afbeelding 13.
Het doorloopporthaal met gewelfje in de middenkelder gezien vanuit het oosten met doorgang rechts naar de voorkelder.

Van deze kelders, die beide een identieke opzet hadden, is van de oostelijke kelder recent het geheel ontzet geraakte tongewelf ingestort (afbeelding 14). Van de westelijke is het gepleisterde gedrukte tongewelf nog voorhanden (afbeelding 15).

Afbeelding 14.
De oostelijke achterkelder,
zicht naar het zuiden. Het
ingestorte gewelf tekent zich
nog af op de muur.

Afbeelding 15.
de westelijke achterkelder,
gezien naar het noorden.

Tegen de zuidmuur bezitten beide kelders een naar voren springend muurgedeelte (ongeveer 1,20 meter hoog) met links en rechts een kleine door een segmentboog afgesloten nis. De oostelijke kelder heeft voorts midden in de wand een rechthoekige doorgang (een deur naar buiten), de westelijke kelder heeft midden boven deze muurverzwaring onder de gewelfkruin een klein rechthoekig kelderlicht niet een enkelruits draairaampje. Direct achter beide doorgangen in de brandmuur bezitten beide kelders een verbindingssportaal bestaande uit een haaks op de brandmuur geplaatst muurtje waarop een vanuit de buitenmuur hoger aangezet en hoger opklimmend gewelfje is aangebracht (afbeelding 16).

Afbeelding 16.
De doorgang tussen de achterste kelder en middenkelder, met verhoogde gewelfdelen.

Bij de oostelijke kelder is het muurtje en het gewelf verdwenen, de aanzetten zijn echter nog zichtbaar. De hoofdingeling van de woonverdieping is gelijk aan die van de kelderverdieping. In de noordelijke travée is de oostelijke ruimte hier thans ingericht als badkamer, die middenruimte dient als hal, met een trap naar de kelder en daarboven een vroeg 20ste eeuwse steektrap met kwart naar de zolderverdieping (afbeelding 17).

Afbeelding 17.
de vroeg 20e eeuwse trap en doorgang naar de kelders in de hal in de noordneuk van de woonverdieping.

De westelijke ruimte was ingericht als keuken en heeft een uitgang in de westmuur, uitkomend op een naorlogs bordes. Vanuit de hal leiden twee vroeg 20ste eeuwse paneeldeuren in de zuidmuur naar respectievelijk de oostelijke en westelijke zaal, respectievelijk eetkamer en woonkamer (beide 6 X 4,5 meter). De eetkamer bezit thans geen vloer (afbeelding 18).

Afbeelding 18.

De oostelijke middenzaal, zicht naar het zuiden met de kastenwand met daartussen het restant van de stooknis.

Deze zaal bezit een plafond met drie eiken moerbalken met eenvoudige sleutelstukken. De kinderbinten zijn aan het zicht onttrokken middels een vlak stucplafond. Tegen de zuidwand (brandmuur) bevindt zich in deze zaal een naar voren springende wand bestaande uit een oude haardnis aan weerszijden geflankeerd door een wandkast met paneeldeur.

De woonkamer (de westelijke zaal) bezit thans ook geen vloer en hier ligt dus de bovenzijde van het keldergewelf in het zicht (afbeelding 19).

Afbeelding 19.
De westelijke middenzaal, gezien naar het zuiden. het gewelf ligt in het zicht.

Deze zaal bezit eenzelfde plafond als de eetkamer met drie eiken moerbalken met eenvoudige sleutelstukken. De kinderbinten zijn aan het zicht onttrokken middels een vlak stucplafond. Tegen de zuidwand (brandmuur) bevindt zich in deze zaal een naar voren springend gemetseld rechthoekig rookkanaal met stookgat voor een kachelaansluiting. Ter weerszijden van dit rookkanaal is nog een smalle strook met omstucte kinderbinten bewaard gebleven (restanten van gespelderde plafonds, afbeelding 20).

Afbeelding 20. Een restant van het gespelderd plafond links van de stookplaats in de westelijke middenzaal.

Beide zalen zijn in de derde travee onderling middels een doorgang in de scheidingsmuur

verbonden. In de woonkamer kan men voorts links van het rookkanaal via een doorgang in de brandmuur de erachter gelegen zaal bereiken.

Deze zaal is voor de ontmanteling verdeeld geweest in een keuken en een kleine slaapkamer aan de zuidzijde. Thans ontbreekt de vloer waardoor de bovenzijde van het keldergewelf in het zicht ligt (afbeelding 21).

Afbeelding 21.
De westelijke achterzaal gezien naar het zuiden. Het gewelf ligt in het zicht en het oeil de boef is reeds vrijgelegd.

Voorts zijn de vloerdelen van het moerbalken/kinderbintenplafond verdwenen, waardoor men direct in de zolder erboven kan kijken. De balklaag bestaat uit een eiken strijk balk tegen de brandmuur en twee moerbalken (totaal drie balkvakken) met in de moerbalken ingelaten een reeks van 9 kinderbinten. Via een doorgang in de scheidingsmuur direct links in de eerste travee kan men de oostelijke zaal bereiken boven de kelder waarvan het gewelf is ingestort. ook hier ontbreekt thans de vloer en van het moerbalken/kinderbintenplafond zijn de zoldervloerdelen verdwenen, waardoor men ook hier direct in de zolder erboven kan kijken. De balklaag bestaat hier slechts uit één moerbalk (totaal twee in diepte ongelijke balkvakken) met in de moerbalken ingelaten een reeks van 8 kinderbinten. De sleutelstukken van de moerbalken van beide balklagen zijn ook weer zeer sober vormgegeven.

De oostelijke zaal heeft in de oostmuur een buitendeur. Toen het pand nog in twee woningen was verdeeld kwam deze buitendeur binnen in deze zaal uit op een winkelhaakvormige gang die leidde naar een tegen de westwand geplaatste rechte steektrap naar de zolderverdieping (de aansluiting van de trap tegen deze muur is nog zichtbaar, afbeelding 22). Onder deze trap leidde een houten steektrap naar de kelder. Een deur in de verdwenen gangwand leidde naar de feitelijke woonkamer.

Afbeelding 22.
De scheidingwand van de oostelijke achterzaal, zicht naar het zuid-westen met sporen van de trap naar de zolder en de kelder

De bewaard gebleven interieuronderdelen in deze woonverdieping (kastdeuren, paneeldeuren, trap) hebben een vroeg 20ste eeuwse karakter. De afwerkingen op de wanden (behangresten, stucwerk) dateren in hoofdzaak ook uit de 20ste eeuw. De balklagen zijn aanmerkelijk ouder.

Interieur, de zolder

De zolderverdieping bezit ook weer een onderverdeling in ruimten. In het gedeelte zuidelijk van de brandmuur is deze onderverdeling (bestaande uit twee kamertjes en een overloop daartussen aan de zuidzijde en een berging over de volle breedte aan de noordzijde) verdwenen en ligt de totale kapconstructie in het zicht (afbeelding 23).

Afbeelding 23.
Zicht op de kapconstructie in het gedeelte zuidelijk van de brandmuur.

In het grotere noordelijke gedeelte is de verdeling nog voorhanden met aan de oostzijde respectievelijk een middelgrote en grote slaapkamer en aan de westzijde drie kleine slaapkamers. Daartussen bevindt zich aan de noordzijde een brede overloop, aan de zuidzijde overgaand in een smallere gang. Deze gang komt uit bij de brandmuur, waar men links via een ladder in een smalle tussenruimte op de vloering boven de slaapkamers en gang kan komen. Deze vloering is onverdeeld. De kamerwanden en deuren op deze zolder zijn van recente datum.

Het noordelijke deel van de zolder bezit drie eiken kapjukken, het gedeelte zuidelijk van de brandmuur heeft één kapjuk. Deze jukken zijn van een opmerkelijk type, dat niet vaak wordt aangetroffen. Deze opzet lijkt op het eerste oog op een veelvuldig voorkomende kapconstructie met dekbalkjukken, met daarop weer stapeljukken (dekbalkjukken) bekroond door een nokconstructie (spruit met schoren naar de nokgording). De jukken blijken echter uit een nadere bestudering te bestaan uit hoge van de trekbalken van de zoldervloer tot aan de nokgording doorlopende jukstijlen. Boven in de nok kruisen beide stijlen elkaar middels een halfhoutse verbinding. Deze jukstijlen doorkruisen elk tevens middels een halfhoutse verbinding een tweetal horizontale tussenbalken. Deze tussenbalken zijn voorts middels korbe len verbonden met de stijlen en het buiten de stijlen uitstekende gedeelte van deze tussenbalken draagt een jukplaat (of gording/fliering). De jukplaten zijn voor het langsverband ook middels windschoren verbonden met de jukstijlen. Al deze onderdelen zijn uitgevoerd in eiken. De sporen van het dak zijn uitgevoerd in naaldhout (met een rechthoekige doorsnede).

Verslag van het bouwhistorische onderzoek

De historie aan de hand van bronnenmateriaal en literatuur

Over het huis De Stalberg is tot op heden maar weinig gepubliceerd en waarschijnlijk is ook het archief nog maar zeer gebrekkig onderzocht. Wat bekend en gepubliceerd is, betreft in hoofdzaak de bewoningsgeschiedenis. Aangevuld met gegevens van kaarten en foto's en de hieronder aan bod komende gegevens van het onderzoek is het wel mogelijk om de bouwgeschiedenis verder aan te vullen. Een diepgaand bronnenonderzoek heeft om kostentechnische redenen geen deel uit gemaakt van dit bouwhistorische onderzoek.

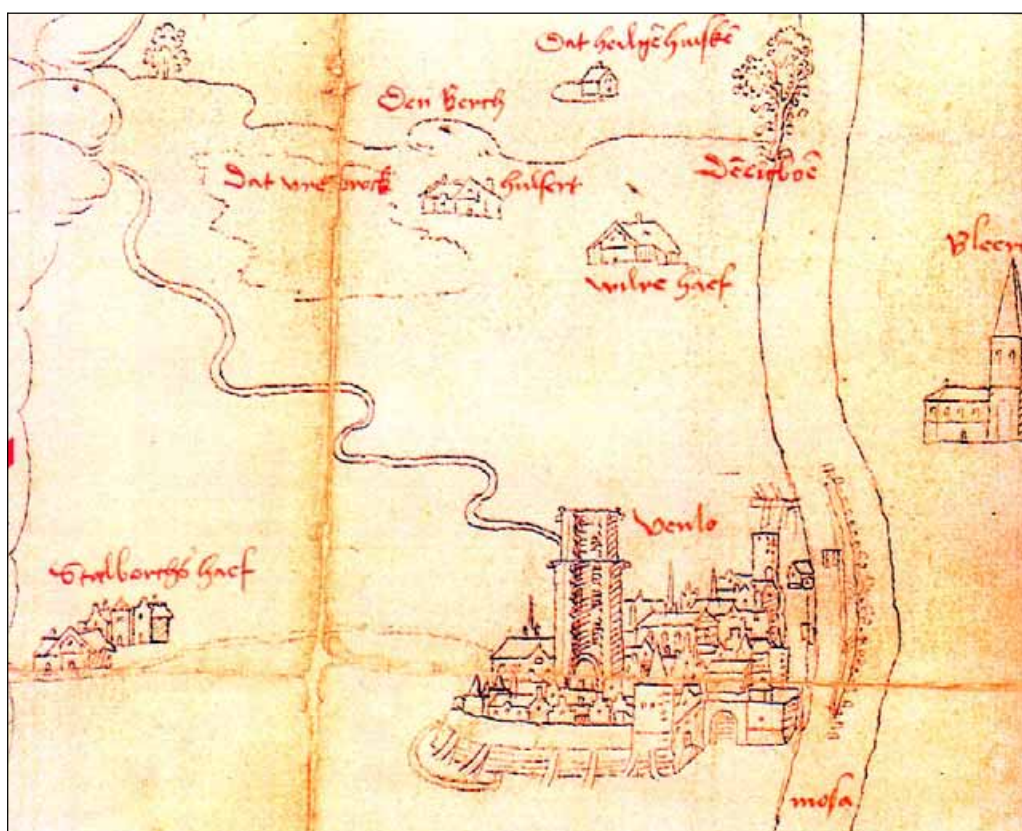
Algemeen wordt aangenomen dat met de bouw van een huis op deze plaats is begonnen tegen het einde van de 14de eeuw, want in 1389 duikt in de archieven van de dan nog jonge stad Venlo (stadsrechten ontvangen in 1343) voor het eerst de naam Van Stalbergen op, als "Gherat van Staelberghen burger onzer stad is geworden". Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat er toen een huis op deze locatie in aanbouw was, of dat men spoedig daarna met de bouw begonnen zal zijn. In de literatuur gaat men er van uit dat het buitengebied noordelijk, oostelijk en zuidelijk van de vestingstad in de 14de eeuw nauwelijks bebouwd was en dat derhalve het huis lange tijd tot een zeer selecte groep van stenen bouwwerken heeft behoord in de bantuin (het stedelijke rechtsgebied buiten de stadsmuren). Het huis had een strategische ligging in een nat gebied ten oosten van de stad, langs de toen nog enige oostelijke uitvalsweg vanuit de stad (de weg naar Kriekenbeck). Het huis komt ook voor op de beroemde kaarten (minuutkaart en netkaart) van J. van Deventer, daterend uit de periode 1560-65. Op deze kaarten staan in de bantuin hoofdzakelijk molens aangegeven die gevoed werden door waterlopen komend vanaf het hoger gelegen bronnengebied (direct oostelijk van De Stalberg). Op de netkaart staat bij de Stalberg abusievelijk "mola" weergegeven.

De verschillende leden van het geslacht Van Stalbergen, vermoedelijk afkomstig van Well (van de burg De Stalberg onder Wellerlooi) hebben in Venlo vooraanstaande functies bekleed als peyburgemeester, regerend burgemeester en schepen, hoofdzakelijk in de 15de en 16de eeuw. In een akte van 10 mei 1533 is duidelijk sprake van het goed "Stalbergens Hoff" wanneer Merry van Stalbergen aan haar zoon Jan en diens echtgenote Lucia Bremis het geheel overdraagt, met volgens de omschrijving natte en droge gronden, heide en weiden (ten dele op het hoger gelegen gebied direct oostelijk van de Stalberg) "voirt mit aller syner gerechticheit geleegeen is bynnen den gericht van Venloe aen den berge ind genant is Stalbergens Hof f". In het midden van de 16de eeuw neemt het gezag van de Van Stalbergens toe onder de doctor in de rechten Jan van Stalbergen, die ook bestuurlijke functies voor de regio en zelfs het hof te Arnhem aanneemt.

Het huis blijft in het bezit van de Van Stalbergens tot dat Lucia van Stalbergen, dochter van Casper van Stalbergen in 1591 huwt met Johannes Romer en kort daarna het huis erft. Dan komt het huis dus in het bezit van een andere vooraanstaande familie (Romer), welke ook in de stad zelf een bekend en nog bestaand stenen huis (het Romerhuis) bezat. Het huis dat de familie Romer door het huwelijk van Johannes Romer met Lucia van Stalbergen

erft is weergegeven op een kaart die moet dateren uit de periode rond 1570. Op deze kaart is sterk vereenvoudigd en gecomprimeerd de vestingstad Venlo weergegeven, met de in 1532 na een aardbeving deels ingestorte kolossale stadstoren die tot 1769 voor de St.-Martinuskerk stond. Op de kaart is voorts de bantuin weergegeven met links van de stad de Stalberg. Uit de kaart blijkt duidelijk dat de Stalberg is gelegen langs een uitvalsweg vanuit de stad (beginnend vanuit de Laarpoort, later Keulse poort genoemd) en dat direct oostelijk van de Stalberg een hoger gelegen gebied begint. De Stalberg is op deze kaart weergegeven als 1 drie naast elkaar geplaatste huizen met topgevels met daar ' voor een hoeve of schuur met een middenpartij met topgevel en lagere zijvleugels. De weergave van de bebouwing op deze kaart is echter zeer schematisch en derhalve kan de kaart niet dienen als bron in de zin van een betrouwbare topografische weergave van de bebouwing.

Dat het goed toen echter reeds uit meerdere bouwdelen bestond is wel zeer aannemelijk (afbeelding 24).

Afbeelding 24.
Volgelvluchtkaart van Venlo en de bantuin uit omstreeks 1570

Johannes Romer oefende net als de Van Stalbergens binnen de stad Venlo gezaghebbende functies als schepen, burgemeester en raadsverwant uit. Hun erfopvolger Caspar Romer, scholtis van Venlo van 1620-1634 en van 1637-1654 gaf het huis weer door aan zijn jongste zoon Joannes Romer, die eveneens scholtis van Venlo was, van 1654-1698. Onder zijn bewind treffen we weer gegevens aan over het huis in het meetboek van de stad uit de jaren 1685-86, ongeveer een eeuw na de hierboven genoemde kaart. De beschrijving van de Stalberg in die periode is als volgt: "Aen die Steene brugge aan Stalberghs huys baendt, die

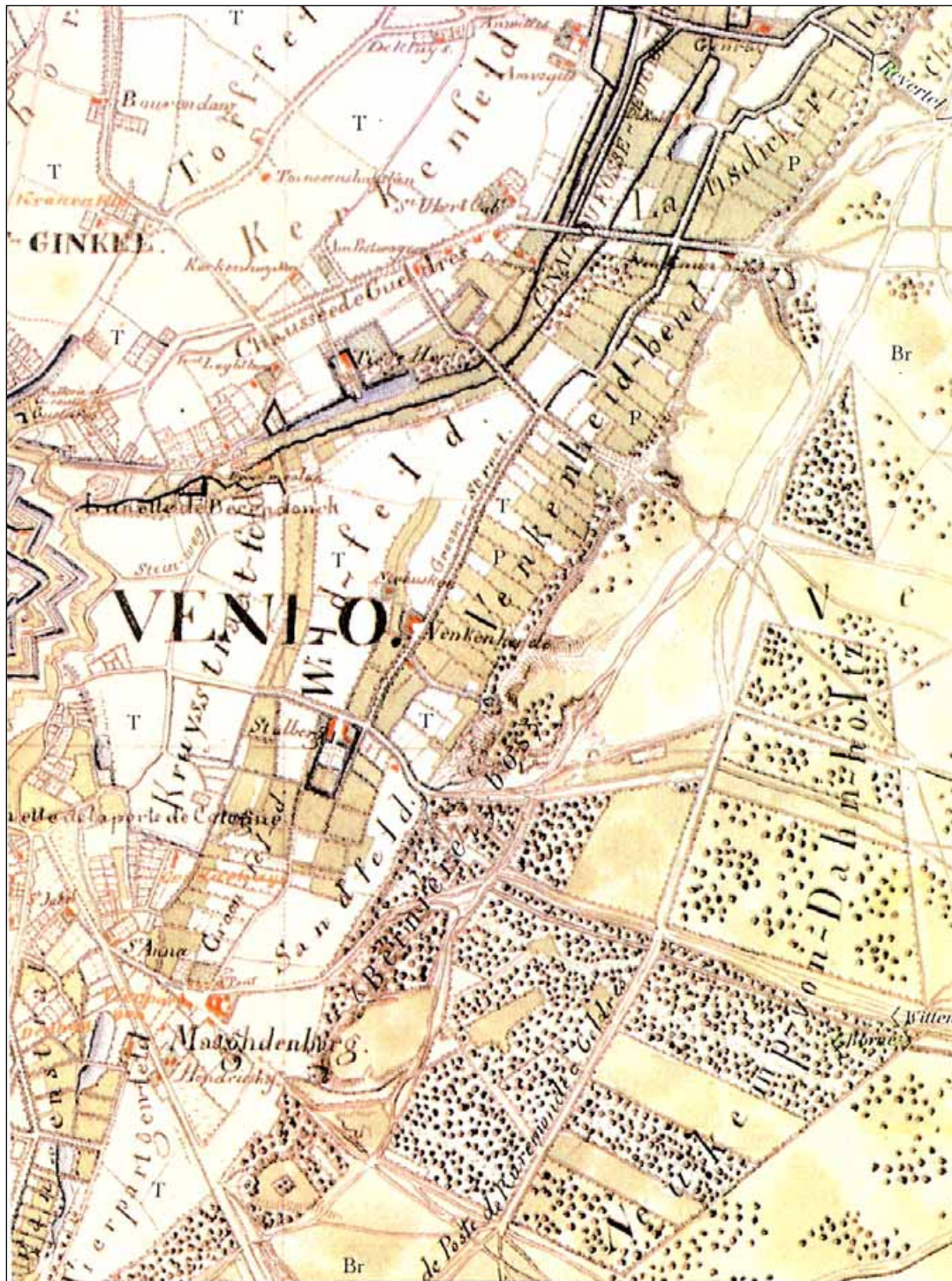
graeven een sydt en voor op die straedt ander sydt Pontinus erf grootd derden halven morgen, dry en twintich royen een halff. Boomgaerd aen Stalberhs huys, boomgaerd voor op eigen coolgaerd, achter op Peter van Wel's erftgenaemen, andersydt doyfhuys camp grootd eenen morgen dry vierdell royen een vierdell. Coolgaerd aen Stalberghs huys binnen die heggen, grootd eenen halven morgen twee en dertich royen." Het huis bezit dan een stenen brug tussen het erf van de voorburcht en de straat en voorts behoort tot het goed een moes-tuin en boomgaard.

Onder de Romers vindt op het huis een plundering plaats wanneer op 22 juli 1700 door ongeveer 700 gewapende mannen (deels te paard) van de keurvorst van Paltz Neuburg de voorhof (de bijgebouwen noordelijk van het huis) wordt ingenomen. De soldaten nemen vee (waaronder een kudde van 200 schapen!) en alles wat er verder aan waarde was mee. Door het tijdig ophalen van de brug over de gracht die het huis scheidde van de voorhof wist de halfman de inventaris van het huis te redden. Dergelijke plunderingen en vernielingen zullen ongetwijfeld vaker zijn voorgekomen tijdens verschillende belegeringen van de stad (ondermeer in 1458 door hertog Arnoud van Gelre, in 1473 door hertog Karel de Stoute, in 1481 door Maximiliaan van Oostenrijk, in 1511 door Margaretha van Oostenrijk en vervolgens in de late 16de- en vroege 17de eeuw door veroveringen van steeds afwisselend de Staatse en Spaanse troepen in de jaren 1577, 1586, 1597, 1606, 1632, 1637 en 1646, waarna de stad in Spaanse handen bleef). Zeker wanneer de stad vanuit het noorden, oosten of zuiden (oostelijk van de maas) werd belegerd was de kans groot dat de boerderijen, landhuizen en andere bouwwerken in bantuin van Venlo geplunderd en/of verwoest werden.

De Romers behouden het huis totdat erfgename Joanna Adriana Sibilla Romer na een eerste huwelijk met Jan A. M. Schenck van Nydeggen (overleden 1742) in 1747 hertrouwd met Carl Philipp August, Graaf van Varo. In 1756 wordt het hof Stalbergen in het bunderboek van Venlo omschreven als "Graaf de Varo zijnen beemd, gelegen achter Stalberg, groot 1 en driekwart morgen, 37 roeden en 48 voeten en zijn "boomgaert, moeshof en grachten gelegen aan het huijs Stalberg, groot drij en eenen halven mergen, 6 roeden en 66 voeten".

Het geslacht Van Varo behoudt het huis tot 1827, wanneer het goed verkocht wordt aan Peter Andries Hen ' dericks en Maria Christina Deckers. Op de bekende "Tranchot-kaart" uit de vroege 19de eeuw is de opzet van het landgoed de Stalberg goed zichtbaar. De opname voor deze kaart is gedaan in 1805. Duidelijk zichtbaar is de langgerekte opzet van het totale complex. Dit geheel is onderverdeeld in drie achter elkaar gelegen omgrachte percelen. Op het aan weg grenzende perceel bevindt zich de bebouwing, bestaande aan de westzijde uit een rechthoekige vleugel en daarachter in het verlengde van de vleugel het huis en twee onder een hoek van 90 graden ten opzichte van elkaar geplaatste rechthoekige vleugels aan de oostzijde. Daartussen bevindt zich een binnenplaats, die middels bruggen over de grachten toegang geeft tot het tweede en derde perceel, respectievelijk een formele tuin en een boomgaard. voorts is te zien dat het huis in de zuid west hoek van het eerste perceel zelf ook weer omgracht was.

Langs de oostzijde van het huis is dan nog een gracht aanwezig. Aan de noordzijde wekt het huis de indruk aan de schuur vast te zitten (afbeelding 25).

Afbeelding 25.

Detail van de zogenaamde Tranchot-kaart (situatie in 1805) met daarop de voormalige bantuin met onder de naam VENLO het goed Stalberg.

Rond 1900 is er ten opzichte van de situatie zoals weergegeven op de Tranchot-kaart nog niet veel veranderd. De bebouwing van de voorhof is dan nog voorhanden, zoals een ansichtkaart van de uitgeverij Uyttenbroeck uit die periode laat zien (afbeelding 1).

Het huis zelf heeft dan nog geen deuren met bordessen in de noordgevel, maar is al wel witgepleisterd.

In 1907 werd het huis doorverkocht aan Joannes A. Coenen en Maria. J.H. Buskes. Volgens de stukken hebben zij in 1908 het huis opgeknapt, waarbij de buitengevels opnieuw in grijze cement gepleisterd werden. Inwendig zullen toen ondermeer de deuren en de trap vernieuwd zijn. In de literatuur is sprake van een ruimte (de kamer op de noord-westhoek, thans nog keuken) die tot 1908 het aanzien had van een huiskapel. De sporen hiervan zijn blijkbaar bij de verbouwingen in 1908 verloren gegaan. Het huidige exterieur-aanzicht zal, behoudens wijzigingen in de detaillering van vensters en deuren na de Tweede Wereldoorlog, in 1908 zijn ontstaan. Bij de verbouwingsoperatie in 1908 was het familiewapen van de Van Stalbergens volgens de literatuur niet herplaatst, maar thans bevindt dit wapen zich echter wel weer in de noordgevel rechts naast de deur. De verdeling van het huis in twee aparte huizen zal nog voor de Tweede Wereldoorlog hebben plaats gevonden. Het westelijke bijgebouw, een langgerekt smal éénlaags bouwwerk met een zadeldak tussen tuitgevels met twee schoorstenen op de nok (oorspronkelijk ondermeer dienstwoningen?) is geheel gesloopt. Het oostelijke bijgebouw, ook een langgerekt gebouw met één bouwlaag en een hoog opgaand steil zadeldak achter een tuitgevel was breder opgezet (vermoedelijk een schuur en stalgebouw) dan haar westelijke pendant is vermoedelijk ook geheel verloren gegaan en vervangen door vroeg 20ste eeuwse bebouwing (Stalbergweg 272 e.v.).

De grachten zijn gedempt. Bij de aanleg van de nieuwe woonwijk rond de Stalberg is weer aan de westzijde en zuidzijde van het huis een waterpartij aangelegd. De twee oorspronkelijk ook omgrachte percelen zuidelijk van het huis zijn van het goed losgeraakt en ingepast in de nieuwe wijkaanleg, waardoor ze niet meer herkenbaar zijn.

Het bouwhistorische onderzoek

Bij dit verslag zal regelmatig verwezen worden naar de achterin het rapport weergegeven documentatietekeningen, waarin veel veldwerkgegevens zijn opgenomen.

Muurwerken, constructie en detaillering en gewelven

De kelders

De muurwerken van het huis zijn opgetrokken in een groot formaat handvorm baksteen, waarbij opvalt dat voor het opgaand werk op sommige plaatsen veelvuldig gebruik is gemaakt van incomplete baksteen (mogelijk herstelwerk na schade door verwoestingen). Alleen bij de scheidingsmuur in de langsrichting die, met uitzondering van de noordelijke travee, het huis zowel op kelderniveau als in de woonlaag in een oostelijke en westelijke helft verdeeld is, in de onderbouw van de muur metselwerk aangetroffen uitgevoerd in mergelblokken. De blokken hebben een gemiddelde maat van 36 x 23 cm bij een dikte van 18 cm. In het noordelijke deel van de muur betreft het muurwerk dat bestaat uit twee tot vier lagen mergelblokken (boven vloerniveau van de kelders) en in het zuidelijke deel zijn deels vier lagen metselwerk in mergelblokken voorhanden (afbeelding 26). Daarboven zet het metselwerk zich in baksteen voort.

Afbeelding 26.
de scheidingsmuur in de
middenkelder gezien vanuit
het oosten met onderin
mergelblokken.

Bij de andere muren (ook de buitenmuren) zijn door ons geen mergelblokken aangetroffen, maar mogelijk zijn ze hier wel verwerkt in de funderingen. Het buitenwerk, het opgaande werk van de scheidingsmuur en het metselwerk van de brandmuur lijkt in één fase tot stand te zijn gekomen. Duidelijke bouwnaden, die een eventuele fasering in dit werk aangeven zijn niet aangetroffen. De gehanteerde baksteen voor dit werk heeft een formaat van 25-26 x 12M x 5 1/2 cm, 10 lagen = 65/66 cm.

Duidelijke metselverbanden zijn bij dit binnenwerk uit deze fase niet aanwijsbaar, mede omdat veelvuldig gebruik is gemaakt van incomplete steen en koppen. Toch is wel te zien dat men reeds vertrouwd was met metselverbanden waarbij afwisselend koppen- en strekkenlagen (staand- of kruisverband) worden toegepast. Mogelijk is bij het metselwerk aan de buitenzijde wel sprake van een duidelijk verband.

In de kelderverdieping wijkt slechts op één plaats het baksteenformaat af van het hierboven beschreven werk. Het betreft het binnenwerk van de buitenmuren van het kleine oostelijke keldertje in de noordelijke travee. Deze noord-oost hoek van het gebouw bezit metselwerk met baksteen met een formaat van 27-28 x 13-14 x 6-6Y2 cm, 10 lagen = 78/80cm (oostmuur) en baksteen met een formaat van 26-27 x 13 x 5-5M cm, 10 lagen = 72 cm.

Wanneer we in dit werk het restant van een oudere bouwfase willen zien (duidelijke bouwnaden zijn niet gevonden) dan zou dit werk (met name de oostmuur) met enig voorbehoud kunnen dateren uit de late 15de of eerste helft 16de eeuw.

Van de vier grote kelderruimten zijn er in ieder geval drie overwelfd geweest. Eén van deze gewelven is recent ingestort en verloren gegaan.

Wat opvalt bij alle drie de gewelven is het feit dat het opgaande werk waarop de gewelfaanzetten rusten, alsmede de gewelven zelf niet in verband met de buitenmuren zijn aangebracht. Bij de scheidingsmuur is dit echter niet het geval en hier maken ze wel deel uit van het opgaande werk.

Het opgaande werk van de keldergewelven bij de buitenmuren staat als een klamp voor het buitenwerk, terwijl voorts bij de zuidelijke kopgevel en de brandgevel blijkt dat de tongewelven koud tegen het gevelwerk aansluiten (afbeelding 27 en 28).

Afbeelding 27.
de westelijke middenkelder. Onderbouw en gewelf
staan als een klamp voor de buitenmuur.

Afbeelding 28.
Het gewelf in de westelijke achterkelder sluit koud
aan op de zuidgevel.

Het heeft er derhalve alle schijn van dat de gewelven pas na de bouw van het huis zijn aangebracht. Mogelijk is dit reeds kort na de bouw van het huis gebeurd want de baksteen van het opgaande werk heeft hoofdzakelijk hetzelfde baksteenformaat als de buitengevels. Aangezien de keldergewelven grotendeels boven het maaiveld uitsteken zou het om statische redenen voor de hand hebben gelegen om deze gewelven pas aan te brengen nadat de mortel van de buitenmuren van het huis voldoende was uitgehard, om problemen bij de buitenmuren ten gevolge van spatkrachten van de gewelven te voorkomen.

Het ligt dan echter niet voor de hand om het opgaande werk onder de aanzet van de gewelven ook apart op te trekken. Men had dit zonder problemen gelijktijdig als één geheel met de onderbouw van de buitengevels kunnen optrekken, en bij de aanzet van de gewelven de muur laten verjongen, zodat na een paar jaar de gewelven aangebracht konden worden.

Opmerkelijk is voorts het feit dat het metselwerk van de gewelven bestaat uit baksteen welke structureel iets dikker is (5 1/2-6 cm, tegen 5-5 1/2 cm van het opgaande werk), terwijl daarnaast de streklengte ook iets kleiner is 24 1/2-25 cm tegen een gemiddelde van 26 cm voor het opgaande werk. Bovendien oogt van alle drie de gewelven het gewelf in schoon werk van de noordwestelijke kelder jonger dan de andere, vertinde gewelven. De baksteen van dit gewelf 24 1/2-25 x 12 x 5 1/2-6 cm) gemetseld in halfsteens verband is veel strakker van structuur en bruiner van tint dan het overige werk (afbeelding 11 en 12). De aanzet van dit gewelf is wel vertind en kan nog ouder zijn. Het is vrijwel zeker dat we hier te maken hebben met een in later tijd vernieuwd gewelf. Aan de bovenzijde van het gewelf zijn in de lintvoegen stukken lei gestoken.

Ook de overwelfde, los van het omliggende werk in de grote niet overwelfde kelder gebouwde kleine doorgangsruijtte is jonger dan het hierboven beschreven werk. Ten eerste

troffen we hier metselwerk aan in kruisverband met een drieklezoor bij de hoekoplossing, een verband dat duidt op werk dat op zijn vroegst ontstaan kan zijn in de 18de eeuw. De 19de eeuw ligt echter zelfs nog meer voor de hand, aangezien het klezoortje zich juist in Oost-Brabant en Noord-Limburg nog lang (soms tot in de vroege 19de eeuw!) heeft gehandhaafd. Het baksteenformaat van dit overwelfde portaalachtige bouwwerk bedraagt 24-25 x 12 1/2 x 6 cm, 10 lagen = 72 cm.

Mogelijk heeft dit bouwdeel als functie opslag van wijn gehad, achter een afsluitbaar hekwerk. Het opslaan van wijn in afsluitbare keldergedeelten kwam vaker voor, zodat het personeel niet zonder medeweten van de heer des huizes van de wijn kon proeven. In deze zelfde zaal bevindt zich tegen de brandmuur een gemetselde onderbouw (muurverzwaring) van een voormalige stookplaats op de verdieping boven deze kelder. De 10-lagenmaat van dit metselwerk bedraagt ook 72 cm, maar deze onderbouw wekt de indruk ouder te zijn dan het portaal. Bovenin is echter een aansluiting voor een kachelpijp voorhanden, waardoor een datering in de 19de eeuw niet uitgesloten is. Opmerkelijk is het door een segmentboogje afgesloten, kleine nisje rechts naast deze verzwaring, opgenomen in de brandmuur (afbeelding 10).

Bovenin blijkt dit nisje een gemetseld kanaal te bezitten dat regelrecht naar de stooknis of het rookkanaal op de verdieping er boven lijkt te leiden. Gezien de geringe omvang van het nisje lijkt een functie van stooknis niet voor de hand te liggen. Bovendien zijn ook geen sporen van intensief stoken in de nis gevonden. Wanneer blijkt dat het kanaal uitkomt bij de vloer van de erboven gelegen stooknis dan is het ook mogelijk dat men dit kanaal en de nis gebruikte om soms nog gloeiende as uit de stookplaats via dit kanaal naar de kelder af te voeren, vergelijkbaar met de functie die een aspot vervulde bij stookplaatsen veelal boven overwelfde ruimten. Nader onderzoek zou hier gewenst zijn om een verklaring te kunnen geven voor deze nis.

De drie kelderruimten in de noordelijke travee (twee keldertjes en een kruipruimte) zijn in het begin van de 20ste eeuw nog sterk verbouwd. Het heeft er alle schijn van dat bovendien deze driedeling pas laat is ontstaan. De scheidingsmuur tussen de noord-oostelijke kelder en de middenkelder is bijvoorbeeld koud tussen de voorgevel en de eerste dwarsmuur geplaatst. Deze scheidingsmuur is opgetrokken in baksteen met een formaat van 24-25 1/2 x 12 x 5 cm, 10 lagen = 68/69 cm, in schoon werk deels in kruisverband met een dikke knipvoeg. Zowel de houten balklaag boven de noord-oostelijke kelder als het troggewelf, met troggewelfjes op ijzeren balken in de middenruimte behoort tot een jongere bouwphase, daterend uit de late 19de- of vroege 20ste eeuw.

Woonverdieping

Het opgaande werk van de woonverdieping vertoont baksteen van het zelfde formaat als in het opgaande werk van de kelder (daar waar het mogelijk was om maten te nemen). Bij de beide zalen aan de westzijde was de vloer niet meer aanwezig waardoor hier de bovenzijde van de keldergewelven in het zicht ligt. Beide tongewelven bezitten steunmuurtjes tussen het gewelf en de muren (afbeelding 19). Deze steunmuren zijn ook weer koud in het werk aangebracht. Hier boven op de gewelven is goed zichtbaar dat de gewelven los zijn geraakt van de westelijke buitenmuur.

Het rookkanaal dat zich bevindt tegen de brandmuur in de als woonkamer aangeduide middenzaal aan de westzijde is opgezet als een kanaal voor een kachel. Op ruim twee meter

hoogte bevindt zich een gedicht gat voor een oudere aansluiting van een kachel. Op ongeveer 60 cm hoogte bevindt zich een nog open gat voor een kachelpijp van een lage meer recente haard (afbeelding 19). Het metselwerk van het kanaal bestaat uit een strakke rode baksteen met een formaat van 22,8 x 10 1/2 x 6 1/2 cm, 10lagen = 80X cm. Zeer waarschijnlijk heeft zich hier een oude schouw bevonden waarvan (nog) geen sporen zijn teruggevonden. Het metselwerk van het huidige voor de aansluiting van een kachel bestemde kanaal is niet ouder dan de late 19de- of vroege 20ste eeuw. Het ligt voor de hand om de bouw van dit kanaal te plaatsen in de verbouwingsoperatie van 1908-10 toen de familie Coenen eigenaar werd. Zoals vermeld bij de beschrijving behoren ook de meeste gepaneelde binnendeuren en de trap tot deze verbouwingsfase.

De schouw in de zaal oostelijk van deze zaal, aangeduid als eetkamer, is ook intensief verbouwd. Thans bevinden zich hier aan weerszijden kasten met dubbele paneeldeuren met daartussen een gepleisterde nis (afbeelding 18). Van de eventueel nog oorspronkelijke stooknis kan hooguit een deel van de naar boven toe geleidelijk naar voren buigende achterwand gespaard zijn gebleven. De beide voormalige stookplaatsen bevinden zich wel op de oude plaats, want de in de zolderverdieping tegen de brandgevel gemetselde rookkanalen die boven in één kanaal samenkomen bezitten al een hoge ouderdom.

Van groot belang zijn de diverse bouwsporen aan de binnenzijde van de zuidgevel die aan het licht kwamen tijdens de ontmanteling door de eigenaars en tijdens ons onderzoek, waarbij verspreid ook enig pleisterwerk is verwijderd. De sporen worden besproken per zaal, waarbij allereerst de zaal aan de oostzijde aan bod komt (zie ook documentatietekening van deze gevel achterin het rapport).

In de oostelijke zaal werden in het linker deel van de zuidgevel de sporen van een later gedicht venster aangetroffen. De oorspronkelijke dagkanten (met restanten van pleisterwerk) van het venster zijn nog voor een groot gedeelte goed te volgen. De linker dagkant blijkt schuin te zijn, waardoor de opening van buiten naar binnen zich verbreedde. Of dit ook het geval is bij de rechter dagkant is moeilijker te achterhalen, aangezien de vensteropening in een eerdere fase voor het algeheel dichtmetselen van de opening nog over een breedte van ongeveer 30 cm versmald is geweest. In de opening is op de halve hoogte van de opening een houten balk aanwezig. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of deze balk nog een restant is van het oorspronkelijke kalf van een kruis- of kloostervenster of dat de balk tijdens het deels (of geheel) dichtmetselen van de opening is aangebracht. Sporen van de oorspronkelijke gemetselde afsluiting (latei en ontlastingsboog) zijn waarschijnlijk tijdens de dichtzetting in ieder geval aan de binnenzijde door inboetwerk geheel verloren gegaan. Het

zelfde geldt voor de onderdorpel (afbeelding 29).

Afbeelding 29.
de zuidgevel van de oostelijke
achterzaal met links sporen van
een dichtgezet venster en
rechtsboven een rondbooglijn,
vermoedelijk restant
haardgewelf.

Nog opmerkelijker dan de sporen van dit venster zijn de sporen van een 193cm brede en 110cm hoge rondboog die zich aftekend rechts boven in de wand. In feite is van deze zich op ongeveer 2 meter boven het vloerniveau van de woonverdieping bevindende boog alleen de booglijn zichtbaar. Deze booglijn stelde ons aanvankelijk voor een groot raadsel, maar al snel bleek dat de booglijn niet heeft behoord tot een vensteropening (groot halfrond venster), omdat juist het metselwerk in het boogveld behoort tot het oorspronkelijke muurwerk, en derhalve dus geen dichtzetting is van een opening. Bovendien is geen spoor gevonden van een gemetselde boog, alleen de booglijn is teruggevonden. Het metselwerk boven deze booglijn is later uitgebroken en weer ingeboet, deels met op hun kant geplaatste baksteen (afbeelding 30).

Afbeelding 30.
Detail van de rondboog, mogelijk
restant een haardgewelf.

De enige logische verklaring die wij voor deze booglijn hebben kunnen vinden is dat deze booglijn de aftekening vormt van een haardgewelf dat zich hier heeft bevonden ter ondersteuning van een gemetselde stookvloer van een stookplaats in de zolderverdieping! De aanwezigheid van een stookplaats op dit niveau is op zichzelf opmerkelijk, maar het kwam soms wel voor. Zo hebben we bijvoorbeeld bij een laat-middeleeuws huis op de hoek Jans-

straat/Pauwstraat in Arnhem een nog grotendeels voorhanden zijnde stookplaats (gemetselde schouw) in de zolderverdieping aangetroffen.

In de zuidmuur van de westelijke zaal zijn sporen aangetroffen van een later gedichte deur en van een pendant van het ook in de oostelijke zaal aangetroffen venster. De sporen van de gedichte deur bevinden zich links in de muur, met de linker dagkant direct in het verlengde liggend van de aansluiting van de scheidingsmuur op deze gevel. De deuropening is betrekkelijk smal en laag (ongeveer 60 cm breed en ongeveer 1,40 meter hoog tot aan de boogaanzet van de afsluiting. Deze afsluiting wordt gevormd door een segmentboogje, met daarover heen een met de booglijn meegemetselde laag baksteen (zogenaamde platte laag), een wijze van afsluiten van een opening die we bij laat-16de- en 17de-eeuwse architectuur in het oosten van Nederland en Limburg veelvuldig hebben aangetroffen (afbeelding 31).

Afbeelding 31.
De zuidgevel van de westelijke achterzaal met links sporen van een dichtgezette deur met als afsluiting een segmentboog met platte laag.

In Venlo bezitten ondermeer de vensters van het Ald Weishoes (gedateerd 1611) en de vensters van de voorgevel van het Gasthuishof (gedateerd 1654) dergelijke segmentbogen met platte lagen erboven. Ook de korbogen van de achter- en zijgevels van het tussen 1597 en 1600 gebouwde stadhuis bezitten platte lagen over de bogen heen. Bij de oudere huizen te Venlo, zoals het Romerhuis en het huis Scheurs (beide eerste helft 16de eeuw) zijn de vensters in boognissen geplaatst en ontbreken bij de weer in het boogveld van deze nissen aangebrachte segmentboogvormige ontlastingsbogen platte lagen boven de bogen.

De teruggevonden sporen van een gedicht venster rechts in deze gevel vertonen grote overeenkomsten met de venstersporen in de zuidmuur van de oostelijke zaal. In de periode waarin dit venster is gedicht (met oud baksteenmateriaal) heeft men in het voormalige onderlicht een ovaal venstertje (oeil-de-boeuf) aangebracht. Dit venstertje heeft aan de binnenzijde nog gepleisterde dagkanten, terwijl ook het kozijntje nog voorhanden is (afbeelding 32).

Afbeelding 32.
De zuidmuur van de westelijke achterzaal met sporen van een gedicht venster, met daarin weer een jonger ovaal venster.

Daarachter bevindt zich een dichtzetting die is uitgevoerd in machinale baksteen. Mogelijk is het oorspronkelijke venster in de 18de eeuw gedicht, waarna men het ovale venster aanbracht, dat op haar beurt weer vermoedelijk in het begin van de 20ste eeuw is dichtgezet.

Ook bij dit venster troffen we geen sporen meer aan van vensterbogen e.d. Men zou verwachten dat deze vensters eenzelfde afsluiting hebben gehad als het deurtje (een segmentboog met een platte laag daarover heen). In dit venster zijn ook nog twee houten balkjes aanwezig, boven en halverwege het gedichte venster. We troffen geen bewijzen aan dat deze balken respectievelijk de bovendorpel en het kalf van het oorspronkelijke venster zijn geweest. Nader onderzoek (bij bijvoorbeeld het openen van deze vensters) zou gewenst zijn om over de oorspronkelijke detaillering meer te kunnen zeggen. Ook bij de vensters in ondermeer de westgevel is aan de bovenzijde

een houten latei aangebracht. Al deze lateien zijn voorzien van diepe krassen (in elkaar kruisende diagonalen) bestemd om pleisterwerk beter op het hout te laten hechten. Op de vliering troffen aan de binnenzijde van de van vlechtingen voorziene noordelijke topgevel een oud, klein rechthoekig dichtgemetseld venster aan, dat oorspronkelijk deze vliering moest voorzien van licht (afbeelding 42). Het venster sluit boven af met een houten latei.

Balklagen, plafonds en kapconstructie

De eventueel nog historische balklagen van de vloeren boven de kelders zijn, zoals eerder beschreven, tijdens de ontmanteling ter voorbereiding van de restauratie verdwenen. Van de nog aanwezige balklagen boven de drie kleine kelderruimten in de noordelijke travee is alleen de balklaag van de noord-oostelijke ruimte zichtbaar en deze is van recente datum. De grote kelderruimte in het midden van de oostelijke helft van het pand heeft voor zover zichtbaar geen gewelf bezeten, met uitzondering van het kleine later ingebrachte portaalgedeelte in de noord-oost hoek. mogelijk bezat deze kelder geen gewelf, zodat hier vanuit de woonverdieping een trap naar de kelders kon worden aangebracht.

Van de balklagen van de woonverdieping liggen thans de balklagen van de vier grote zalen grotendeels in het zicht. De drie kleinere ruimten in de noordelijke travee bezitten een verlaagd plafond, aangebracht onder de balklaag. De balklagen van de vier zalen zijn opgezet als samengestelde balklagen, bestaande uit tussen de oostgevel en de scheidingsmuur en tussen de westgevel en de scheidingsmuur opgelegde eiken moerbalken met eenvoudige sleutelstukken en in de moerbalken ingelaten deels nog eiken en deels grenen kinderbinten. Van de beide zalen in het midden van het pand zijn de kinderbinten niet zichtbaar omdat hiertegen een gestuct plafond is bevestigd. Hier liggen dan ook louter de moerbalken in het zicht. De beide achterzalen tonen thans goed hun constructie, waarbij duidelijk zichtbaar is dat de kinderbinten zijn ingekeept in de bovenzijde van de moerbalken (afbeelding 33 en 34).

Afbeelding 33.
De oostelijke achterzaal, zicht op de balklaag en zolder met sporen van een leemstucplafond.

Afbeelding 34.
De balklaag van de westelijke achterzaal, van bovenaf gezien richting noorden.

Zoals gezegd zijn de sleutelstukken van de moerbalken zeer eenvoudig van opzet. De meeste bezitten aan de voorzijde een eenvoudige, licht naar binnen gebogen afschuining (afbeelding 35).

Afbeelding 35.
De oostelijke middenzaal, zicht op moerbalk met sleutelstuk bij de oostgevel.

Restanten van een mogelijk rijke profilering, bestaande uit bijvoorbeeld (peer)kraalprofielen of ojiefprofielen en uitgesneden decoraties zijn niet aangetroffen. De sleutelstukken lijken ook niet te zijn aangepast ten behoeve van het eventueel later aanbrengen van stucwerk.

Uit het beknopte onderzoek is naar voren gekomen dat in ieder geval de balklaag boven de zuid-oostelijke zaal en de balklaag van de zaal in het midden aan de westzijde voorzien zijn geweest van zogenaamde gespelderde plafonds. Bij dit type plafonds zijn zowel de moerbalken als de kinderbinten omstuct en worden tussen de kinderbinten door het stucwerk een soort troggewelfjes gevormd. Aan weerszijden van het rookkanaal in de middenzaal aan de westzijde is nog een strook van dit plafond bewaard gebleven (afbeelding 20). Bij de zaal aan de zuid-oost zijde treffen we op de balklaag alleen nog de restanten aan en tekenen de troggewelfjes tussen de kinderbinten zich af op de brandmuur (afbeelding 36).

Afbeelding 36.
De balklaag van de oostelijke achterzaal, met bij de aansluiting op de brandmuur de aftekening van de troggewelfjes van het leemstucplafond.

De samenstelling van de stuclaag op de balken bestond uit een leemlaag vermengd met een aanzienlijke hoeveelheid strohaksel (gedroogd gras en dergelijke) en daarop als afwerking een dunne stuclaag met een hoog kalkgehalte en wapening van haar (afbeelding 37).

Afbeelding 37.
De oostelijke achterzaal, zicht op de moerbalk met sleutelstuk en kinderbinten bij de oostgevel met restanten van het leemstucplafond.

Dergelijke plafondtypen worden ook wel omschreven met de term leem-stucplafond en behoren tot de oudste typen van gestucte plafonds in ons land. Een beroemd voorbeeld is het plafond van de Berckepoort te Dordrecht uit 1562-89 met gestempelde renaissance-decoraties. Ook in de vakwerkbouw kwam het omstucen van moerbalken en kinderbinten veelvuldig voor. In noord- en midden-Duitsland werden vanaf het midden van de 16de eeuw veelvuldig dergelijke plafonds met gestempelde versieringen gemaakt. Een vroeg voorbeeld van een dergelijk plafond in Limburg is gevonden in kasteel Grasbroek. De leemstucplafonds (gespelderde plafonds) waarbij de moerbalken en kinderbinten omstuct werden met troggewelfjes tussen de kinderbinten (gestucte plafonds waarbij de massa en vorm van de balklaag in het zicht bleef) handhaven zich met name in Oost-Brabant en Limburg nog lange tijd en werden zelfs nog in de 19de eeuw gemaakt.

Bij De Stalberg is het vermoedelijk al meteen vanaf de bouw de bedoeling geweest om de balklagen met leemstucplafonds te bezetten. De argumenten hiervoor zijn de volgende. 1: De sleutelstukken zijn bewust eenvoudig van vorm gehouden omdat ze toch omstuct werden. 2: Op de balken (zowel moerbalken als kinderbinten) zijn geen verflagen aangetroffen die aangeven dat de balklagen bedoeld waren om in het zicht te liggen. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen of de restanten van de leemstucplafonds in de Stalberg inderdaad van een hoge ouderdom zijn. Op het eerste oog is de samenstelling van de leem- en stuc laag vergelijkbaar met die van 16de- en 17de-eeuwse leemstucplafonds.

De gestucte plafonds van de beide middenzalen (met stucwerk onder tegen de kinderbinten) en het gesloopte plafond van de westelijke achterzaal zijn aanmerkelijk jonger (19de- en/of vroeg 20ste eeuws). Het betreft hier stucwerk aangebracht op latjes. Bij de achterzaal waren ook de moerbalken omstuct (afbeelding 38, op latjes en bij de middelste balk zelfs op jong steengaas als ondergrond), bij de beide middenzalen liggen de moerbalken thans onafgewerkt in het zicht.

Afbeelding 38.
De balklaag van de westelijke achterzaal, met bij de aansluiting op de brandmuur de strijk balk met restanten van het stucwerk op latjes.

Bij de westelijke achterzaal blijken de kinderbinten een vellingkant (afschuining van de hoeken) te bezitten die bij de andere kinderbinten niet voorkomt. Deze kinderbinten zijn vermoedelijk ook jonger dan de andere kinderbinten.

De kapconstructie van het huis bestaat uit een viertal, grotendeels uit eiken samengestelde jukken (drie noordelijk van de brandgevel en één zuidelijk van de brandgevel), met grotendeels eiken jukplaten en gordingen en naaldhouten sporen. De jukken zijn van een opmerkelijk type, waarbij de jukstijlen vanaf de vloer ononderbroken doorlopen tot de nok, waar zij elkaar middels een halfhoutse verbinding kruisen. In de oostelijke stijlen is een keep

gemaakt waarin de nokgording rust (afbeelding 39).

Afbeelding 39.
De nokconstructie van de kap met kepen voor oplegging van de nokgording in de van de vloer tot de nok doorgetrokken jukstijlen.

De stijlen bezitten onder een lichte knik (uitgevoerd als krommers) en hebben voorts op twee niveaus een spanttussenbalk, welke middels een halfhoutse verbinding de stijl kruist en buiten de stijl een stukje doorsteekt (afbeelding 40).

Afbeelding 40.
De jukstijl met korbeel en spanttussenbalk aan de oostzijde van het noordelijke juk.

Op de uitstekende delen is een jukplaat gelegd. Beide spanttussenbalken zijn daarnaast ook middels korbelen verbonden met de stijlen, waardoor de constructie op het eerste oog lijkt te bestaan uit op elkaar gestapelde dekbalkjukken.

Voorts zijn windschoren aangebracht tussen de jukstijlen en de jukplaten. De voor veel Limburgse kapconstructies kenmerkende nokgording (vaak ondersteund door op dekbalken geplaatste makelaars met schoren naar de dekbalk) is hier voor het langsverband geschoord met schoren die rusten tegen de bovenste spanttussenbalk (afbeelding 41).

Afbeelding 41.
De nokconstructie met
nokgording en schoren naar de
bovenste spanttussenbalk.

Op de onderste spanttussenbalken van de jukken ten noorden van de brandmuur is een balklaag gelegd met vloerdelen voor een vlieringvloer (afbeelding 42).

Afbeelding 42.
De vliering van de kap met de
bovenste delen van de twee
noordelijke jukspanten gezien
naar het noorden.

Bij de constructie van deze jukken is ten dele gebruik gemaakt van materiaal dat tot een andere kapconstructie heeft behoord. Zo zijn bij sommige van de onderste spanttussenbalken in de buiten de stijlen uitstekende delen aan de onderzijde nog pengaten zichtbaar die duidelijk maken dat deze balken oorspronkelijk hebben gefungeerd als dekbalken voor dekbalkjukken (afbeelding 43).

Afbeelding 43.
Detail van de verbinding van de doorgetrokken jukstijl en de onderste spanttussenbalk van het noordelijke jukspant. Het doorgestoken deel van de tussenbalk heeft een pengat behorende bij een dekbalkconstructie.

Ook delen van de jukplaten zijn hergebruikt, want naast de huidige verbindingen met de windschoren komen nog pengaten voor die ook hebben gediend voor de aansluiting van windschoren.

De diverse verbindingen zijn deels met houten toognagels en deels met gesmede spijkers verzekerd. Opmerkelijk is het feit dat bijvoorbeeld de kruising van de stijlen met de spant-tussenbalken zowel middels toognagels als middels forse spijkers is vastgezet. De windschoren zijn gespijkerd op de stijlen, maar gepend met toognagels in de jukplaten. Hetzelfde geldt voor de korbelen, die gespijkerd zijn op de stijlen en gepend in de tussenbalken. De forse gesmede spijkers steken bij de verbindingen tussen de stijlen en tussenbalken door het hout heen en zijn soms aan de achterzijde kromgeslagen, waardoor ze op forse krammen lijken. De verankering van de stijlen aan de muurplaten is geschied middels gesmede ankerstrips. Daar waar de strips aansluiten op de stijlen maken deze stijlen een lichte knik.

Op de jukconstructies komen telmerken voor, maar van een complete nummering en een logisch geheel is geen sprake. Op de ouder lijkende korbelen (het eiken is lichter van kleur dan dat van de stijlen) komt soms een gehakt streepje voor en soms twee gehakte rondjes. Op een tussenbalk zijn vier gehakte rondjes aangetroffen. Deze telmerken zijn vrijwel zeker niet ouder dan de 16de eeuw (afbeelding 44-46).

Afbeelding 44.
Telmerk 4 op de bovenste spanttussenbalk van het noordelijke jukspant gezien naar het noorden.

Afbeelding 45.
Telmerk 2 op het korbeel van de verbinding tussen de doorgetrokken jukstijl en de bovenste spanttussenbalk van het tweede jukspant, geteld vanaf het noorden.

Afbeelding 46.
.

In het boek "Houten kappen in Nederland" van H. Janse treffen we met de kap van de Stalberg in enige mate vergelijkbare constructies aan onder de noemer "Niet traditionele constructie-elementen". Janse toont daar op pag. 255 de kap van het Armamentarium te Delft (uit 1602), waarbij de stijlen doorlopen vanaf de vloer tot in de nok. Hier is verder sprake van twee echte tussenbalken die binnen de jukstijlen blijven en in de stijlen zijn gepend. Ze bezitten ook korbelen. Janse noemt deze tussenbalken haanhouten. Een tweede vergelijkbare constructie die hij toont is de kap van het huis Aerdt (in de Liemers, provincie Gelderland). Deze kap uit 1652 heeft jukstijlen die doorlopen tot tweederde van de kaphoogte en daar afsluiten met een dekbalk. Sterk vergelijkbaar met de Stalberg-kap is de constructie van de tussenbalk daaronder die de stijlen halfhouts passeert en buiten de stijlen uitsteekt, ten behoeve van de oplegging van een jukplaat (gording). Opmerkelijk is voorts dat huis Aerdt ook een scheidingsmuur heeft in het midden, die hier ter hoogte van de zoldervloer verjongt en doorloopt tot aan de spanttussenbalk (Janse, p. 255). Deze informatie in combinatie met de constructieve details van de kap van de Stalberg versterkt ons vermoeden dat deze opmerkelijke constructie moet dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw (mogelijk nog vroege 17de eeuw), met gebruikmaking van enkele onderdelen van een oudere kapconstructie van een traditioneel type (met dekbalkjukken).

Losse elementen

In de kelder troffen we nog een dubbel opgeklampte deur aan (nog lang gebruikt als toegangsdeur naar de kelderverdieping in de oostgevel) die blijkens het aanwezige gesmede hang- en sluitwerk nog in oorsprong kan dateren uit de 17de eeuw (afbeelding 47).

Afbeelding 47.
De in de kelder opgeslagen 17de eeuwse deur met oud hang- en sluitwerk.

De overigens wel verbouwde deur en de langwerpige scharniergehangen met krullen dateren zeer zeker uit de 17de eeuw. De deur is in een later stadium (ws. tweede helft 18de eeuw) verbouwd, waarbij de ophanging aan duimen (scharniergehang-constructie) vervielen, maar

de gehengen zelf zijn gespaard en waarbij vervolgens gebruik is gemaakt van een ander type van ophangwerk middels een speun (gesmede spil waarom de deur kon draaien, afbeelding 48).

Afbeelding 48.
17e eeuwse scharniergeheng en
18e eeuwse speun daarachter op
de oude deur in de kelder.

Het schootveerslot, slotplaatje en deurknop vertonen kenmerken van 18de eeuwse smeedwerk en zullen dus ook bij de verbouwing (en mogelijke verhuizing?) van de deur zijn aangebracht (afbeelding 49 en 50).

Afbeelding 49.
Vermoedelijk 18e of vroeg 19e
eeuws schuifgrendelslot op de
oude deur in de kelder.

Afbeelding 50.
Gesmede deurknop (XVIII of
XIXa) op de oude deur in de
kelder.

Bij graafwerk voor het riool op het voorburchtterrein zijn twee stukken natuursteen (Belgische hardsteen) te voorschijn gekomen, die het vernielden waard zijn. Het eerste stuk, voor het huis in de tuin rechtop gezet, betreft een restant van een zuiltje. Bewaard bleven de sokkel, deels ruw behakt, het klassiek vormgegeven basement en een klein deel van de zuilschacht. Op dit deel van de schacht is waar te nemen dat de zuil was gedecoreerd met cannelures in een zig-zag patroon. Dit opmerkelijke zuiltype is sterk vergelijkbaar met een completer zuiltje dat is opgegraven bij kasteel Bleijenbeek te Afferden en dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 16de eeuw of uiterlijk de vroege 17de eeuw.

Het tweede stuk betreft een zwaar blok natuursteen met aan één zijde profilering. Vermoedelijk is dit een natuurstenen schouderstuk van een topgevel geweest.

Plaatsing van het bouwtype

Het nog bewaard gebleven huis De Stalberg maakt zoals gezegd deel uit van een gebouwencomplex, waarvan uiteindelijk alleen het huis bewaard is gebleven. Ook de perceelsindeling met drie achter elkaar gelegen omgrachte percelen, achtereenvolgens de voorburcht met apart omgracht het huis, een perceel met moestuin (later siertuin) en een perceel met boomgaard is verloren gegaan vanwege het feit dat de structuur van de omgeving van het huis door de aanleg van een woonwijk gewijzigd is.

Voorts is duidelijk geworden dat het huidige huis niet het eerste huis was op deze plaats. Vermoedelijk zal het huis dat in de late 14de eeuw is gebouwd voor de Van Stalbergens in aanvang de opzet hebben gehad van een stenen kamer (een woontoren-achtige opzet), zoals ook het geval is bij bijvoorbeeld het huis De Thoorn te Maasniel (gemeente Roermond). Deze kern zal geleidelijk aan verder zijn uitgebouwd middels zaalbouwen en bijgebouwen en de kaart van omstreeks 1570 toont dan ook meerdere bouwmassa's.

Het is bijna zonder twijfel dat de diverse elkaar opeenvolgende belegeringen van de stad door afwisselend Staatse en Spaanse troepen in de late 16de eeuw (1577, 1586, 1597 en vervolgens nog in 1606) hebben geleid tot vernieling, plundering en uiteindelijk ook verwoesting van de diverse huizen, molens en boerderijen in ondermeer de bantuin van Venlo. Al

deze complexen moesten het immers stellen zonder een gordel van wallen en bastions die geschut en troepen op afstand konden houden. In de tweede helft van de 16de eeuw waren dan ook versterkte huizen als De Stalberg niet meer verdedigbaar te noemen. De grote stenen huizen met grachten boden nog wel enige bescherming tegen rondtrekkende bendes, zoals ook het verslag van de plundering door troepen van de Keurvorst uit het begin van de 18de eeuw laat zien, maar een heus beleg en beschietingen door geschut konden ze niet weerstaan.

Zeker het huidige huis is te omschrijven als een kasteeltype, dat men in Engeland aanduidt met de term "moated site". Dit is een goed waarbij stenen bebouwing (huis en bijgebouwen) is gesitueerd op een middels brede grachten omgeven terrein. De bebouwing van een moated site is echter op een dusdanige wijze geconstrueerd (met relatief dunne muren) dat van een verdedigbaar huis geen sprake is. Behalve de grachten zijn er verder ook geen voorzieningen aanwezig die een effectieve verdediging mogelijk maken. De aanleg en bebouwing zijn bij een moated site eerder een uitdrukking te noemen van de status van de eigenaar.

Het ligt voor de hand om de bouw van het huidige huis te plaatsen in de periode waarin relatieve rust heerste in dit gebied, de periode na 1606 tot 1632 (het jaar van de volgende belegering door Frederik Hendrik). In deze periode waarin ook het zogenaamde Twaalfjarige bestand (van 1609 tot 1621) viel bezat inmiddels de familie Romer het goed. Deze familie bezat ook een stenen huis (het 16de eeuwse Romerhuis) binnen de stadswallen, dat mogelijk bleef fungeren als winterverblijf en voorts als onderkomen (refugie) tijdens belegeringen, als een verblijf op het goed buiten de wallen te riskant werd.

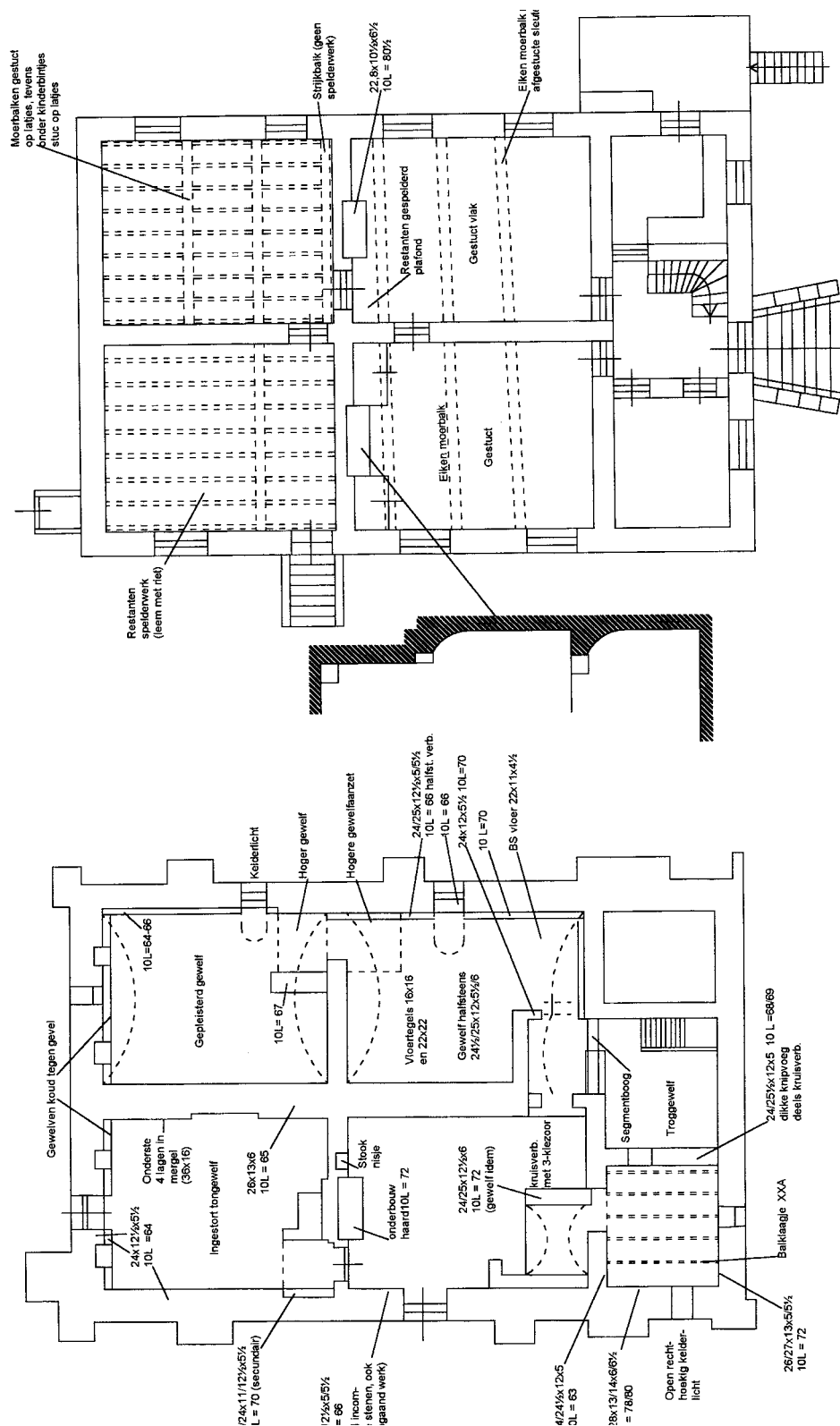
Geer Selen trekt in zijn artikel over De Stalberg in het boek "Monumenten in Venlo en Blerick" (Venlo 1993) een vergelijking met de oudste delen van kastelen in de omgeving van Venlo, zoals De Borchgraaf in Lottum, Ooyen in Broekhuizenvorst en Kaldenbroek bij Grubbenvorst. Deze kastelen bestonden rond 1600 volgens Selen nog in hoofdzaak uit een rechthoekig huis van het type dat bewaard bleef bij de Stalberg. Later zijn deze kastelen uitgegroeid tot complexen, de Stalberg bleef eenvoudig. Zoals we zagen kunnen we echter bij de Stalberg niet spreken van een "vroeg weerbaar huis" zoals Selen zijn artikel afsluit.

Zaalbouwen werden bij kastelen gebruikelijker vanaf de 15de eeuw, toen ook het woongenot belangrijker ging worden. Diverse 13de- en 14de-eeuwse donjons (waaronder kasteel Ravenstein, maar ook die van kasteel Bleijenbeek) werden toen uitgebreid met een vaak onderkelderde zaalbouw. Ook veelal 14de- en 15de-eeuwse stenen kamers zoals te maasniel en in diverse andere plaatsen, werden uitgebreid met een zaalbouw, met soms meerdere van stookplaatsen voorziene ruimten. Bij nieuwe stichtingen voor grotendeels lagere lokale adel in de 16de- en eerste helft 17de eeuw (hoofdzakelijk moated sites) was de zaalbouw een veelvuldig gekozen type. Na de vermoedelijke verwoesting in de late 16de eeuw van de oude Stalbergbebouwing had de bouw van een kostbaar, sterk verdedigbaar kasteeltype dan ook geen zin meer. Men moet dan denken aan een kasteel omgeven met een stelsel van grachten, en voor die tijd nog redelijk moderne vestingwerken in de vorm van aarden wallen, bastions met lage dikke rondelen, hoornwerken en lunetten. In plaats daarvan werd door de familie Romer een eenvoudig lustverblijf gebouwd, dat echter in tegenstelling tot een aantal andere kastelen in de omgeving de eeuwen daarna nauwelijks gemoderniseerd en uitgebreid werd.

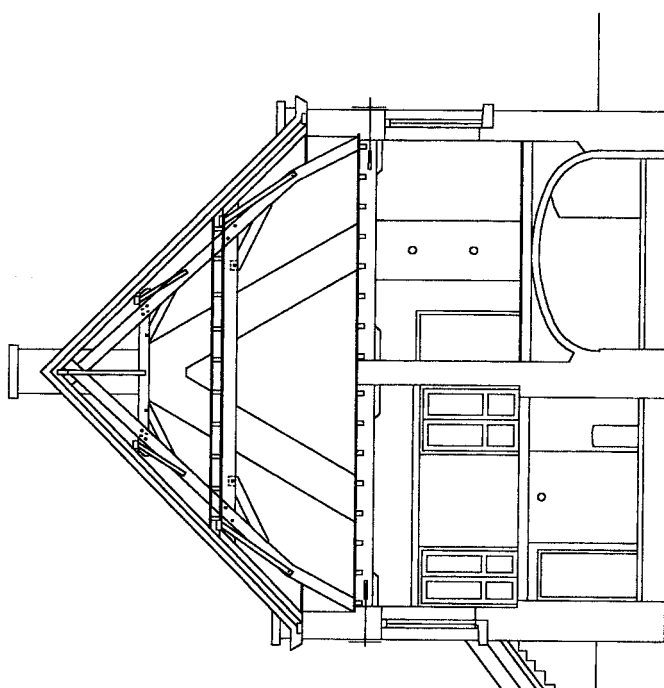
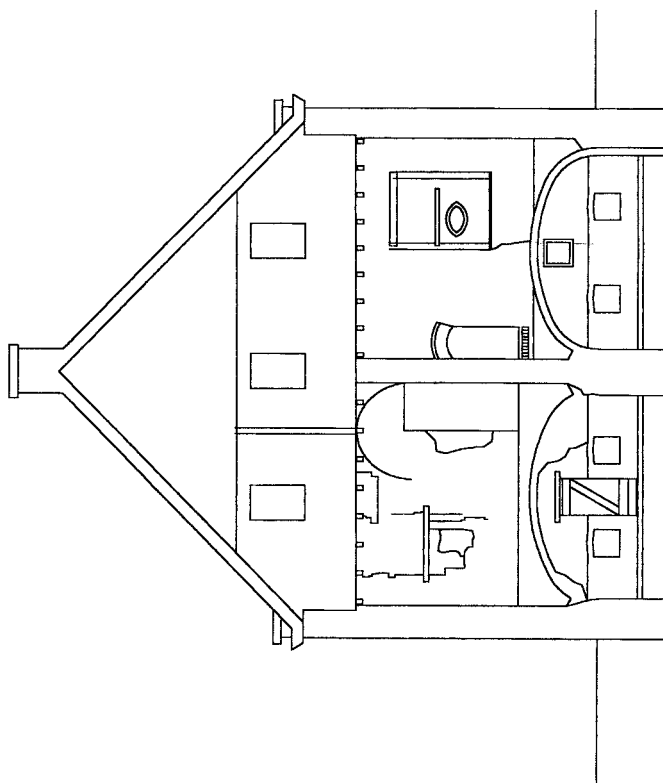
Frank Haans

Monumenten Advies Bureau, Nijmegen januari/februari 2000

Veldwerkgegevens

Veldwerkgegevens

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Literatuur over Venlo en de Stalberg	
R. Camps, Th. Huijs	<i>Historisch Vademecum</i> Venlo 650 jaar stad. Publicaties van het Gemeentearchief Venlo deel 1, Venlo 1993
A. van Pinxteren (red)	<i>Pronkstukken. Venlo 650 jaar stad.</i> Tentoonstellingscatalogus Goltzius-museum Venlo 1993
J.W.J. Berghs, Fr. Hermans, Th. Huijs	<i>Monumenten in Venlo en Blerick.</i> Artikel van G. Seelen over De Stalberg, pp. 69-70, Venlo 1993
H. Uyttenbroeck	<i>Bijdragen tot de geschiedenis over Venlo, deel V De omgeving der stad Venlo (buurtwegen etc.),</i> bijgewerkt door J. Verzijl, Stalberg op pp. 12-16, Venlo 1931 (basis voor de Stalberg vormde de handschrift tekst van een lezing van H. Uyttenbroeck over De Stalberg dd. 15 oktober 1908).
J. Verzijl	Genealogie van Stalbergen (handschrift)
J. Verzijl	Genealogie Romer, artikel in <i>Maasgouw</i> (1922) pp.37-39

Over kastelen ter vergelijking en over constructieonderdelen	
H. Janse	<i>Houten kappen in Nederland. 1000-1940. Bouwtechniek in Nederland deel 2,</i> Delft 1989
K.T. Meindersma	<i>Achter Slot en Grendel</i> , RV (Restauratie Vademecum) bijdrage 14 over historisch hang- en sluitwerk, RDMZ Zeist/SDU Den Haag 1994
W. Freling	"Een leemstucplafond uit 1562 in de Berckespoort te Dordrecht" in: E.J. Nusselder (red), <i>Instandhouding</i> , Jaarboek Monumentenzorg, Zeist/ Zwolle 1999, pp. 234-240
A. Viersen, M. Tillema	"De Thooren te Maasniel" in; <i>Bulletin K.N.O.B.</i> , jrg. 94 (1995), nummer 1, pp. 110
H.L. Janssen (red.)	<i>1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen,</i> Utrecht 1996.

Historisch beeldmateriaal waarop de Stalberg voorkomt	
Kaart van Venlo door Jacob van Deventer (omstreeks 1560)	
Kaart van Venlo en omgeving daterend uit omstreeks 1570 (o.a. weergegeven in <i>Historisch Vademecum</i> , 1993)	
De Tranchotkaart (opname in 1805/6), heruitgave 1968 Landesvermessungsamt Nordrhein-Westfalen	
Herdruk uit 1999 van ansichtkaart van Stalbergersveld van uitgeverij Uyttenbroeck (begin 20ste eeuw)	

